

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 728.83(497.4 Ljubljana)"17"
929 Auersperg
prejeto: 3. 1. 2006**Igor Weigl**magister znanosti, raziskovalec na projektu, Oddelek za umetnostno zgodovino, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani,
Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana
e-mail: igor.weigl@siol.net

Ljubljanska palača knezov Auerspergov

IZVLEČEK

Pred 110 leti porušena palača knezov Auerspergov je bila najbolj monumentalna in gotovo ne nepomembna predstavnica profane baročne arhitekture v Ljubljani. Kljub temu je bilo védenje o njeni gradnji skromno in mnenja piscev deloma nasprotujoča si. Na podlagi računskih knjig mestne opekarne, drugih pisnih in likovnih virov, dinamike pridobivanja gradbenega prostora in arhitekturnih posnetkov je bilo mogoče rekonstruirati potek gradnje in videz palače v obdobju graditelja Wolfa Engelberta grofa Auersperga (1610–1673) in ugotoviti, da so dela postopno tekla od poznih 30. let 17. stoletja in skoraj do njegove smrti. Analiza zgodovinskih in družbenih okoliščin kaže, da je za poslikavo slavnostne dvorane najverjetneje poskrbel naročnikov brat in dedič Janez Vajkard knez Auersperg (1615–1677), saj je z upodobitvijo Faetonovega padca vizualiziral konec svoje politične kariere.

KLJUČNE BESEDE

Ljubljanska palača knezov Auerspergov, Wolf Engelbert grof Auersperg, Janez Vajkard knez Auersperg, naročništvo, arhitektura 17. stoletja, Abondio Donino ml.

SUMMARY

THE LJUBLJANA PALACE OF THE AUERSPERG PRINCES

The 110 years ago demolished palace of the Auersperg princes was the most monumental and definitely not insignificant example of the profane baroque architecture in Ljubljana. Despite these facts, the knowledge about its construction was poor and opinions of authors partly opposing. Based on accounting books of the town brickworks, other written and artistic sources, dynamics of acquisition of the building plot, and architectural replications, a reconstruction was possible of the course of the construction and of the form of the palace in the period of the constructor count Wolf Engelbert Auersperg (1610–1673). It was also established that works were in gradual process from the late 30s of the 17th century on until nearly his death. An analysis of historical and social circumstances reveals that most probably prince Johann Weikhard Auersperg (1615–1677) brother of the orderer and inheritor took care of the decoration of the festival hall as by painting the fall of Faeton he visualised the end of his own political career.

KEY WORDS

the Ljubljana palace of the Auersperg princes, Wolf Engelbert count Auersperg, Johann Weikhard prince Auersperg, patronage, 17th century architecture, Abondio Donino jr.

Wilhelm Helfer: Palača knezov Auerspergov iz Gosposke ulice, 1896. (hrani Ministrstvo za kulturo, INDOK Center)

Palača knezov Auerspergov, popularno imenovana Knežji dvorec, je bila gotovo najbolj ambiciozno zasnovana predstavnica profane arhitekture, ki so jo v obdobju baroka postavili v Ljubljani. Podoba in obseg, ki ju je monumentalna stavba dobila v času graditelja Wolfa Engelberta grofa Auersperga (1610–1673), sta se bolj ali manj intaktno ohranila vse do leta 1896, ko so jo zaradi poškodb, ki jih je leto pred tem na njej povzročil potres, in še bolj zaradi nepripravljenosti tedanjega lastnika Karla kneza Auersperga, da bi jo obnovil, preprosto podrl.¹ V nadaljevanju se bom najprej posvetil predvsem umetnostnozgodovinskim obravnavam palače knezov Auerspergov in kratki predstavitvi graditelja Wolfa Engelberta grofa Auersperga in njegovega mlajšega brata Janeza Vajkarda kneza Auersperga, saj je zadnji najverjetneje naročil poslikavo slavnostne dvorane.

Sledita historiat gradnje, kot ga je bilo mogoče sestaviti na podlagi deloma še neobjavljenih arhivalij, in rekonstrukcija videza palače, ob koncu se bom ustavil ob zgodovinskih in družbenih okoliščinah, ki so pripeljale do gradnje tako velike stavbe.

Palača na papirju

Palača knezov Auerspergov je strokovno pozornost – če izvzamem nekaj kratkih, vendar kljub temu pomembnih omemb v historiografski literaturi poznega 19. stoletja – žal pritegnila dokaj pozno, šele nekaj desetletij po tistem, ko je prenehala fizično obstajati.² Avtorji so se s pomočjo vizualnih in kartografskih virov ukvarjali predvsem z interpretacijami njene stavbne zgodovine in rekonstrukcijami njenega videza, precej manj pa so raziskovali pisne vire. France Stele je v kratkem opisu palače, vključenem v obravnavo vedute Ljubljane iz zbirke Janeza Vajkarda barona Valvasorja, datirane v šestdeseta leta 17. stoletja, opozoril na njeno postopno gradnjo. Leta 1642 postavljeno stavbo naj bi kasneje tako razširili, da je s stranskima kriloma dosegla mestno obzidje in vrh njega uredili teraso.³ Historiata gradnje se je znova dotaknil v publikaciji, ki je izšla v okviru priprav na gradnjo Narodne in univerzitetne knjižnice, in objavil leta 1890 posnet tloris drugega nadstropja palače. Kot je zapisal, so jo postavili okoli leta 1650 in jo zaradi leta 1668 izpeljane preureditve knjižnice razširili s prizidkom.⁴ Ob kopanju temeljev za Narodno in univerzitetno knjižnico so leta 1937 našli pozlačeno srebrno ploščico, ki govori o 20. aprilu 1660 kot začetku gradnje in graditelju Wolfu Engelbertu grofu Auerspergu. To pomembno najdbo, hranijo jo v Narodnem muzeju Slovenije, je objavil Rudolf Mole, ki je pregledal del arhivskih virov o graditeljevih nakupih opeke v ljubljanski mestni opekarni. Kljub temu, da je našel in objavil podatke o grofovih nakupih opeke v štiridesetih letih 17. stoletja, je zaključil, da so palačo postavili v šestdesetih letih 17. stoletja.⁵ Tipkopis Vladislava Fabjančiča Knjiga ljubljanskih hiš in njih stanovalcev, ki ga hranijo v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, so kasnejši avtorji praviloma žal prezrli, čeprav je za rekonstrukcijo stavbne zgodovine palače knezov Auerspergov nadvse pomemben. Na mestu kasnejše palače je že leta 1623 Dietrich baron Auersperg kupil hišo, ki se je najverjetneje držala mestnega obzidja. Leta 1630 v grofovski stan povzdignjeni plemič je v letih 1631–1632 pridobil še

¹ Okoliščine, ki so po potresu leta 1895 privedle do podrtja palače knezov Auerspergov, je temeljito obravnaval Matija Žargi. Tukaj se mu želim zahvaliti za izjemno kolegialno gesto, saj mi je za pripravo tega besedila odstopil več neobjavljenih pisnih virov iz 17. stoletja, ki jih je našel v arhivu družine Auersperg na Dunaju. Žargi, *Potres in usoda*, str. 749–756.

² Za pregled glej Žargi, *Potres in usoda*, str. 749; Žargi, *Dvorec kot raziskovalni izziv*, str. 153.

³ Stele, *Ljubljana*, str. 94.

⁴ Stele, *Projekt biblioteke*, s. p.

⁵ Mole, *K zgodovini dvorca*, str. 48–50.

njeno sosedo na vogalu sedanje Turjaške in Gosposke ulice. Sredi petdesetih letih 17. stoletja je njegov sin Wolf Engelbert grof Auersperg najel enega izmed mestnih stolpov in del mestnega obzidja. Na notranji strani zunanjega pasu obzidja je dal postaviti pritlični arkadni hodnik – v viru imenovan galerija Auersperg, ki je segal vse do Nemških vrat in so ga deloma podrli že leta 1812, ko so urejali sedanji Trg francoske revolucije. Na začetku leta 1660 je kupil še sosednji hiši v Gosposki ulici in vse stavbe združil v palačo.⁶ Nace Šumi je palačo knezov Auerspergov datiral v šestdeseta leta 17. stoletja, med njenim opisom je navedel, da so bili arkadni hodniki postavljeni na treh straneh dvorišča, četrto krilo je bilo naslonjeno na mestno obzidje, v medzidju je bil urejen vrt.⁷ V zadnjih letih je palača pritegnila več strokovne pozornosti in vzbudila živahno diskusijo. Po mnenju Ivana Stoparja so palačo postavili v letih 1660–1662, v rizalitu v krilu ob Gosposki ulici se je skrivalo njeno srednjeveško jedro oziroma petnadstropni patrijski stolp. Arkadni hodniki naj bi bili na vseh štirih straneh dvorišča, krilo ob obzidju je bilo zasnovano kot sprehajalna galerija. Na dvorišču, natančneje med njegovim središčem in mestnim obzidjem, naj bi stal paviljon.⁸ Nace Šumi je v katalogu razstave Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem predlagal nekoliko drugačno rekonstrukcijo. Po njegovem mnenju so palačo začeli graditi leta 1660, kot priča takrat v temelje vzdignata ploščica, vendar dopušča možnosti, da je na njenem mestu že pred tem bila kakšna stavba. Vrt naj bi bil po vsej verjetnosti urejen v medzidju in morda tudi na altani oziroma terasi, kot jo imenuje. Na razstavljeni maketi so izvedli arkadne hodnike na vseh štirih straneh dvorišča, nadstropje nižji trakt, naslonjen na notranji pas mestnega obzidja, je zaključen z altano in paviljonom.⁹ Matija Žargi je našel in deloma objavil dokumente o gradbenih delih, ki jih je po naročilu Wolfa Engelberta grofa Auersperga na palači leta 1642 izvedel arhitekt Abondio Donino ml. Argumentirano je opozoril na postopno gradnjo, tako naj bi bil najstarejši del palače krilo ob mestnem obzidju, ki je bilo brez arkadnih hodnikov in je stalo na mestu stavbe, ki jo je za Dietricha barona Auersperga leta 1629 postavil Abondio Donino ml. Na podlagi posnetka drugega nadstropja palače iz leta 1774 je sklepal, da so galerijo oziroma pritlični arkadni hodnik na notranji strani zunanjega mestnega obzidja postavili pred tem letom, ko naj bi povišali tudi krilo ob mestnem obzidju in ga pokrili z dvokapnico. V

medzidju je bil urejen vrt s pomarančevci in limonovci, kiosk oziroma paviljon tudi po njegovem mnenju ni stal na terasi, temveč na dvorišču palače.¹⁰ V prispevku o palači grofov Auerspergov, sedanjem sedežu Mestnega muzeja Ljubljana, se je Uroš Lubej dotaknil tudi historiata palače knezov Auerspergov. Tako naj bi bil Dietrich baron Auersperg leta 1623 kupil hišo na vogalu sedanje Gosposke in Turjaške ulice in kasneje sosednjo hišo proti mestnemu obzidju. V letih 1631–32 ju je prezidal v eno, stavba pa je obsegala severno polovico palače, ki jo je 1660 začel graditi njegov sin Wolf Engelbert grof Auersperg.¹¹

Če povzamem, se posamezne interpretacije razhajajo predvsem glede začetka in trajanja zidave ter videza palače – še najbolj je problematično krilo ob mestnem obzidju. Preden podam svoj pogled na historiat gradnje in videz palače, želim predstaviti še Wolfa Engelberta grofa Auersperga in njegovega mlajšega brata Janeza Vajkarda kneza Auersperga, saj je nastajanje palače tesno prepleteno z življenjema obeh.

O grofovskem vzponu in knežjem padcu

Leta 1610 na gradu Žužemberk rojeni Wolf Engelbert je bil najstarejši sin Dietricha barona Auersperga in njegove žene Sidonije pl. Gall-Gallenstein.¹² Njegov oče ni bil le predstavnik ene izmed najstarejših plemiških družin v deželi, ampak tudi stanovski poverjenik in deželni upravitelj na Kranjskem, ki se je ponašal z naslovoma cesarskega komornika in dvornega svetnika. Bil pa je tudi protestant, vendar je zaradi različnih pritiskov in verjetno upanja, da se bo korak obrestoval, tik pred izgonom protestantskega plemstva iz notranjeavstrijskih dežel, skupaj s prvorojencem pri ljubljanskih jezuitih leta 1625 prestopil v katoliško vero. Spreobrnitev ni ostala neopažena, saj naj bi ji bili sledili še drugi kranjski plemiči, gotovo je tudi zaradi pravovernosti Dietrichu baronu Auerspergu in njegovim potomcem cesar Ferdinand II. pet let kasneje podelil grofovski naslov. Ambiciozni in ugledni oče je seveda poskrbel za primerno izobrazbo in omiko svojih sinov – oba mlajša je poslal k jezuitom v München, prvorojeni Wolf Engelbert, ki mu je namenil službovanje Habsburžanom, je študiral pri ljubljanskih in graških jezuitih in se leta 1633 odpravil na kavalirsko popotovanje po nemških in italijanskih deželah.¹³ Po vrnitvi na

⁶ ZAL, LJU 346, Rokopisni elaborati, Fabjančič, *Knjiga hiš*, str. 499–503.

⁷ Šumi, *Arhitektura*, str. 117.

⁸ Stopar, *Ljubljana, grad in dvorci*, str. 120–129.

⁹ Šumi, *Arhitektura 17. stoletja*, str. 121.

¹⁰ Žargi, *Potres in usoda*, str. 749–750; Žargi, *Dvorec kot raziskovalni izziv*, str. 153–154; Žargi, *Knežji dvorec*, str. 278–279.

¹¹ Lubej, *Grofovska palača*, str. 36.

¹² Če ni navedeno drugače, so biografski podatki povzeti po: Preinfalk, *Auerspergi*, str. 227–230, 421, 515.

¹³ Žargi, *Knežji dvorec*, str. 277.

Kranjsko se je Wolf Engelbert grof Auersperg uspešno posvetil poklicni karieri, saj je leta 1643 postal tukajšnji deželni upravitelj in 1649 še deželni glavar, kar je ostal do smrti leta 1673.¹⁴ Kot so menili nekateri njegovi sodobniki, je v tej funkciji vzpodbudil razcvet dežele.¹⁵ Ob svoje ime je Wolf Engelbert grof Auersperg lahko postavil

Wolf Engelbert grof Auersperg, po: Galeazzo Gualdo Priorato: *Historia di Leopoldo Cesare...*, 1674 (hrani: NUK)

¹⁴ Matija Žargi navaja letnico 1638 kot leto grofovega prevzema funkcije kranjskega deželnega upravitelja (Žargi, *Knežji dvorec*, str. 277). Lisa Fagin Davis omenja vojaško kariero Wolfa Engelberta grofa Auersperga, saj naj bi leta 1638 postal vrhovni vojaški poveljnik na Kranjskem ter predvsem varoval deželne meje in meje Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti pred Osmani. Recentna relevantna literatura te grofove funkcije ne omenja (Preinfalk, *Auerspergi*, str. 227–230 in 515) in tudi pogostih turških vdorov, o katerih piše avtorica, v 17. stoletju na Kranjskem ni bilo, saj so ti prenehali po sklenitvi miru med habsburškim in osmanskim imperijem po t. i. dolgi vojni (1593–1606). Fagin Davis, *Bibliofil*, str. 193–195; za prenehanje turških vpadov na Kranjsko: Simoniti, *Turški vpadi*, str. 196.

¹⁵ Tako je leta 1662 v svojo kroniko zapisal Janez Gregor pl. Dolničar. Steska, *Dolničarjeva kronika*, str. 21.

naslova cesarskega tajnega svetnika in komornika, po očetovi smrti je podedoval naslova vrhovnega deželnega komornika in maršala na Kranjskem in v Slovenski marki ter obsežne šumberško-žužemberške posesti.

Svoje premoženje je Wolf Engelbert grof Auersperg leta 1641 pomembno povečal z nakupom kočevskega in poljanskega gospostva, Šrajbarski turn je kupil 1653, vendar ga je takoj prodal, leta 1666 je skupaj z bratom Janezom Vajkardom knezom Auerspergom pridobil zemljiški gospostvi Belaj in Paz, dve leti kasneje je po umrlem bratu Herbardu grofu Auerspergu prevzel še Višnjo Goro.¹⁶

Vse prej kot majhno premoženje je Wolfu Engelbertu grofu Auerspergu omogočilo številna umetnostna naročila, ki v celoti niso niti raziskana, niti ovrednotena, saj so večinoma žal le še dokumentirana. K njegovi ljubljanski palači – kot bom pokazal v nadaljevanju, jo je gradil in preurejal večji del življenja – je spadal obsežen vrt na Gradišču, ki ga je kupil leta 1639 in v njem postavil več razvedril in kontemplaciji namenjenih stavb in ga okrasil s kamnito plastiko.¹⁷ Ob prezbitერი cerkve ljubljanskih frančiškanov je Wolf Engelbert grof Auersperg dal postaviti kapelo sv. Antona Padovanskega z družinsko grobnico, ki so jo skupaj z oltarjem posvetili leta 1655.¹⁸ Oltarno sliko je naročil tedaj na Kranjskem precej cenej nemu Janezu Francišku Gladiču; eno izmed slikarjevih del – Parisova sodba – pa je bilo že vsaj leta

¹⁶ Smole, *Graščine*, str. 75, 222, 342, 376, 491 in 533.

¹⁷ Urejanja vrta Wolfa Engelberta grofa Auersperga so gotovo zaključili pred poznim poletjem leta 1660, ko se je po njem sprehodil cesar Leopold I. Žal je vrt že v 18. stoletju radikalno spremenil svojo funkcijo in podobo, saj ga je leta 1707 kupil Jakob pl. Schellenburg in ga skupaj s sosednjim posestvom knezov Eggenbergov namenil uršulinkam. Redovnice so del stavb takoj predelale za svoj (začasni) samostan, nekoliko kasneje, ko jim je pl. Schellenburg kupil še sosednji deželni balovž (balovž [nem. *das Ballhaus*] ni bil plesišče, kakor ga običajno prevajajo, temveč stavba z dvorano za *jeu de paume* oziroma igro, ki je bila predhodnica tenisa in je bila med plemstvom razširjena in priljubljena v zgodnjem novem veku; balovže so uporabljali tudi v druge družabne namene), so na pridobljenem prostoru začele gradnjo uršulinskega samostana s cerkvijo in spremenile funkcijo nekaterih vrtnih objektov npr. na Kunčjem (in ne Kraljevem) hribu so uredile svete stopnice s kapelo. Za Auerspergov nakup vrta: Žargi, *Potres in usoda*, str. 750; za opis vrta in cesarjev sprehod: Valvasor, *Die Ehre*, 10. knjiga, str. 379; za prodajo pl. Schellenburgu: Resman, *Uršulinski samostan*, str. 44; za igro *jeu de paume*: Weigl, *O francoskih grafikah*, str. 202–203.

¹⁸ V kapeli so leta 1660 ustanovili bratovščino sv. Antona Padovanskega. Ana Lavrič domneva, da je kapelo zgradil deželni stavbni mojster Francesco Olivieri, ki naj bi bil po njenem mnenju avtor številnih in dokaj raznolikih arhitektur iz sredine 17. stoletja na Kranjskem. Če je temu res tako, bodo pokazale prihodnje raziskave. Za kapelo pri frančiškanih: Lesar, *Frančiškanski samostan*, str. 167 in 188; Kemperl, *Romarske cerkve*, str. 20; Lavrič, *Umetnostna dejavnost*, str. 48.

1677 del slikarske zbirke v palači knezov Auerspergov.¹⁹ Portret, ki ga je grof leta 1656 naročil Joachim von Sandrartu, kaže, da je s svojimi umetnostnimi ambicijami segel daleč čez deželne meje, saj je zaposlil enega izmed najpomembnejših srednjeevropskih slikarjev svojega časa.²⁰ V vlogi deželnega glavarja je leta 1664 na pobudo cesarja Leopolda I. deželne stanove vzpodbudil k praznovanju praznika Brezmadežne, njej na čast je skupaj s kranjskim vicedomom zaobljubil postavitev stebra pred jezuitsko cerkvijo v Ljubljani.²¹ Nedorečena ostaja grofova vloga pri gradnji in opremljanju kapele sv. Frančiška Ksaverija, ki so jo kranjski deželni stanovi postavili pri ljubljanskih jezuitih. Temeljni kamen kapele so položili 1667 in dve leti kasneje dokončali njen razkošen štukturni okras. Ob posvetitvi leta 1670 so prisotnim podarili več srebrnih prstanov, s katerimi so se v Rimu dotaknili svetnikove relikvije, zlata sta dobila le ljubljanski knezoškof in deželni glavar. Darilo bi lahko kazalo na posebno vlogo Wolfa Engelberta grofa Auersperga pri gradnji kapele, kjer je še zmeraj ohranjena upodobitev njegovega grba, žal pa je že dolgo izgubljena srebrna svetilka, ki jo je zanj podaril.²²

Nekoliko več je znanega o knjižnici Wolfa Engelberta grofa Auersperga, shranjeni v ljubljanski palači.²³ Leta 1655 in 1668 jo je uredil in popisal Janez Ludvik Schönleben, v njegovem zadnjem popisu – ohranil se je v obliki prepisa iz leta 1762 – je naštetih 3257 del, razporejenih v osemnajst razredov.²⁴ Grofova knjižnica je bila v primerjavi z ostalimi plemiškimi knjižnicami na tedanjem Kranjskem enormna, v njej so bile v veliki večini

tiskane knjige in le nekaj rokopisov.²⁵ Knjige so bile natisnjene v številnih evropskih mestih, v latinskem, nemškem, italijanskem in grškem jeziku. Največ del je bilo s politično vsebino, tesno so jim sledila dela s področja posvetne zgodovine, prava in teologije, drugih je bilo manj. Na grofovo zanimanje za umetnost in njeno teoretično podlago kaže 47 del s področja arhitekture in 39 del o slikarstvu in kiparstvu, njihovo identificiranje in poznavanje pa bo gotovo pomembno prispevalo k razumevanju njegovih umetnostnih naročil.²⁶

Čeprav je Wolf Engelbert grof Auersperg bil prvorojenec, se ni poročil, kar je bilo v obdobju, ko so bile plemiške poroke predvsem pomemben del družinskih socialnih strategij in zato praviloma dogovorjene, vsaj nenavadno, če ne sploh izjemno.²⁷ O vzrokih za njegov samski stan je mogoče le ugibati, kot kaže oporoka, ki jo je 1. junija 1654 skupaj z Janezom Vajkardom knezom Auerspergom napisal na Dunaju, se sploh ni nameraval poročiti. Dokument, s katerim sta brata recipročno uredila dedovanje, je zavezal mlajšega, da si bo nadel zakonski jarem in poskrbel za nadaljevanje od Boga mu zaupanega knežjega naslova ter imena in rodu Auerspergov.²⁸

Samski Janez Vajkard knez Auersperg (1615–1677) je določilo, ki mu je zagotovilo dedovanje obsežnega bratovega premoženja, kaj kmalu in temeljito izpolnil, saj se je že 23. novembra 1654 poročil z dvorno damo Marijo Katarino grofico Losenstein, ki mu je povila kar sedem otrok.²⁹ V

¹⁹ Lubej, *Marijin steber*, str. 209–210; Lavrič, *Umetnostna dejavnost*, str. 65–67.

²⁰ Lubej, *Donino*, str. 22.

²¹ Kemperl, *Romanje in romarske cerkve*, str. 74; Kemperl, *Romarske cerkve*, str. 20; Lubej, *Marijin steber*, str. 55.

²² Za kapelo sv. Frančiška Ksaverija: Prelovšek, *Ksaverijeva kapela*, str. 186–189; Lavrič in Resman, *Oltar sv. Frančiška Ksaverija*, str. 119–120; Jaki Mozetič, *Štukatura*, str. 43–45.

²³ O knjižnici Wolfa Engelberta grofa Auersperga oziroma posameznih sklopov del iz nje so zadnji pisali: Reisp, *O knjižnici knezov Auerspergov*, str. 37–47; Fagin Davis, *Bibliofil*, str. 193–213; Žargi, *Knežji dvorec*, str. 285–291. Opozoriti velja, da je tiskani ekslibris, ki ga je Lisa Fagin Davis identificirala kot ekslibris Wolfa Engelberta grofa Auersperga, nastal veliko kasneje, na kar ne kažejo le vsebina napisa (*FUERSTLICH AUERSPERGSCHES FIDEICOMMISSBIBLIOTHEK ZU LAYBACH*), ampak tudi formalne in paleografske značilnosti tiskanih in rokopisnih znakov. Ekslibris je mogoče datirati v drugo polovico 19. stoletja, najverjetneje v čas okoli leta 1863, ko je Peter pl. Radics urejal fidejkomisno knjižnico knezov Auerspergov, kakor se je ta tedaj imenovala.

²⁴ Do nedavna neznan prepis izgubljenega inventarja knjižnice iz leta 1668 je odkril Matija Žargi in ga deloma tudi objavil. Zaradi pomembnosti knjižnice Wolfa Engelberta grofa Auersperga, je mogoče opravičeno pričakovati, da bo dokument objavil v celoti. Žargi, *Knežji dvorec*, str. 286–291.

²⁵ Kot je na podlagi kvantitativne analize zapuščinskih inventarjev sredi 17. stoletja umrlih kranjskih plemičev zaključil Marko Štuhec, je mogoče tedanje knjižnice s 50 in več deli že označiti kot velike, tiste redke, v katerih jih je bilo 100 in več, pa kot zelo velike. Štuhec, *Plemiški zapuščinski inventarji*, str. 84.

²⁶ Po smrti Wolfa Engelberta grofa Auersperga je knjižnico podedoval njegov mlajši brat Janez Vajkard knez Auersperg, ki je verjetno tudi njo vključil v leta 1677 ustanovljeni fidejkomis. Tudi iz tega razloga je ostala bolj ali manj intaktna, le leta 1783 so iz nje prodali 38 rokopisov. Po potresu leta 1895 so jo iz ljubljanske palače preselili na grad Losensteinleiten v Gornji Avstriji in od tam leta 1951 v Montevideo v Urugvaj. Leta 1954 je Kongresna knjižnica v Washingtonu iz knjižnice knezov Auerspergov kupila 3076 del, leta 1982 in 1983 so na dveh dražbah v Londonu prodali še 550 enot. Kot kaže, so knjige prodajali tudi drugim, saj je v knjižnici na Yale University ohranjenih osem rokopisov iz knjižnice Wolfa Engelberta grofa Auersperga. Za historiat knjižnice: Fagin Davis, *Bibliofil*, str. 193–204; Žargi, *Knežji dvorec*, str. 291.

²⁷ Žvanut, *Od viteza*, str. 36–47.

²⁸ Potem ko se je Janez Vajkard knez Auersperg poročil in se mu je leta 1655 rodil še dogovorjeni naslednik rodu Ferdinand, je Wolf Engelbert grof Auersperg leta 1656 napisal nov testament in z njim mlajšega brata brezporojno določil za svojega univerzalnega dediča. AS 308, Zbirka testamentov, II, lit. A, št. 3; Žargi, *Knežji dvorec*, str. 277; Preinfalk, *Auerspergi*, str. 230.

²⁹ Biografski podatki Janeza Vajkarda kneza Auersperga so povzeti po: Preinfalk, *Auerspergi*, str. 231–239 in 454.

Janez Vajkard knez Auersperg, po: Galeazzo Gualdo Priorato: *Historia di Leopoldo Cesare...*, 1670 (hrani: NUK)

tem obdobju je bil knez na vrhuncu svoje politične moči in političnega vpliva, njegov vzpon se je začel v tridesetih letih 17. stoletja, ko je stopil v službo cesarja Ferdinanda III. Vladar je sposobnemu plemiču zaupal zahtevne diplomatske naloge, ga imenoval za prvega ministra in vzgojitelja svojega zgodaj umrlega naslednika Ferdinanda IV. Za uspešno opravljene naloge je dobil prestižni red zlatega runa, službi tajnega svetnika in vrhovnega dvornega mojstra, leta 1653 ga je Ferdinand III. povzdignil v knežji stan ter mu podaril zgoranjeavstrijsko grofijo Wels in pravico do kovanja lastnega denarja.³⁰ Po letu 1657, ko je zavladal

cesar Leopold I., se je začel knezov počasen zaton. Morda je izgubo dotedanje veljave želel nadomestiti s kardinalskim naslovom, stremljenje za njim ga je privedlo v spletkarjenje okoli problematične dediščine španskih Habsburžanov in povezovanje s cesarjevim rivalom, francoskim kraljem Ludvikom XIV. Knezove dejavnosti niso ostale skrite in so pripeljale do nepričakovanega zasuka in konca njegove kariere, saj ga je Leopold I. decembra 1669 z dunajskega dvora izgnal v Wels, vendar je kazen nekoliko omilil in mu dovolil, da se je z otroci izselil na Kranjsko, k starejšemu bratu Wolfu Engelbertu grofu Auerspergu.³¹ Ovdoveli knez naj bi se bil tukaj posvečal predvsem študiju, vzgoji svojih otrok in upravljanju obsežnih posesti, ki jih je 1673 bistveno povečala bratova zapuščina. Leta 1677 je nekaj tednov pred smrtjo ustanovil fidejkomis in vanj skupaj z zemljiškimi gospodstvi vključil tudi palačo, ki jo je v Ljubljani postavil Wolf Engelbert grof Auersperg.

Umetnostna naročila Janeza Vajkarda kneza Auersperga so skorajda povsem neznana, dokumentirana so le dela v kočevskem gradu, ki jih je začel kmalu po prevzemu bratove dediščine. Odločil se je za temeljito prezidavo ali celo gradnjo nove palače oziroma gradu, kot so formulirali v pogodbi, sklenjeni 5. maja 1674 z deželnim stavbnim mojstrom Francescom Rosino. Ob koncu poletja 1674 so zaradi klesanja stebrov za arkadne hodnike sklenili pogodbo z ljubljanskim kamnosekom Matijo Potočnikom, ki je že leta 1668 za Kočevje izdelal mestna vrata.³² Grad je leta 1684 pogorel, vendar so ga kmalu obnovili, zaradi številnih poškodb, ki jih je utrpel med drugo svetovno vojno, so ga po njej podrli.³³

Menim, da so na pobudo Janeza Vajkarda kneza Auersperga poslikali slavnostno dvorano v ljubljanski palači, saj bi monumentalna upodobitev Faetonovega padca na njenem stropu lahko vizualizirala njegovo politično usodo. Freski in predvsem ljubljanski palači pa se posvečam v nadaljevanju.

Opeka na opeko – palača!

Historiat gradnje palače knezov Auerspergov sem večinoma rekonstruiral s pomočjo računskih knjig ljubljanske mestne opekarne, ki jih je deloma raziskal in objavil že Rudolf Mole.³⁴ Pregledal sem

³⁰ Cesar je knezu leta 1654, kmalu po smrti Ferdinanda IV, podaril vojvodstvi Münsterberg in Frankenstein v Šleziji, okoli leta 1658 so mu dolnjeavstrijski deželni stanovi poklonili palačo v središču cesarske prestolnice (sedaj palača Harrach), ki je po opisu iz leta 1660 veljala za "v višino ne prav visoko, vendar zato bolj v dolžino zgrajeno". Janez Vajkard knez Auersperg je svojo posest povečal predvsem z nakupi zemljiških gospodstev v Istri in na Kranjskem. Preinfalk, *Auerspergi*, str. 235-238; Riz-

zi, *Das Palais Harrach*, str. 11; Heilingsetzer, *Die Harrach*, str. 83.

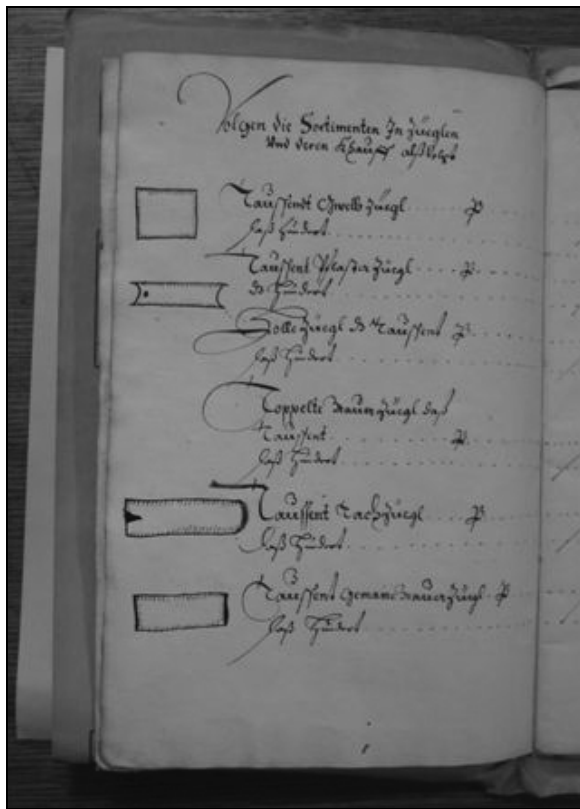
³¹ Priorato, *Historia*, str. 674.

³² Žargi, *Upodobitev Kočevja*, str. 268-271.

³³ Stopar, *Med Igom, Ribnico in Kočevjem*, str. 62-68.

³⁴ Rudolf Mole je pregledal le računske knjige za obdobje 1640-1646 in 1659-1667 ter ugotovil, da za leta 1641, 1643, 1645 in 1662, 1666, 1667 niso več ohranjene. Za iz-

jih za celotno obdobje od 1634 in do 1673, torej za čas, ko je bil njen lastnik Wolf Engelbert grof Auersperg, in tudi tista leta, ko je pripadala njegovemu mlajšemu bratu Janezu Vajkardu knezu Auerspergu (1673–1677). Čeprav se je iz tega obdobja ohranila le dobra polovica računskih knjig (22 ohranjenih in 17 izgubljenih) in zato verjetno niso dokumentirani vsi njuni nakupi opeke ter je hkrati treba upoštevati dejstvo, da je grof del opeke porabil za gradnjo stavb v letu 1639 na Gradišču kupljenem vrtu in leta 1655 posvečene kapele pri ljubljanskih frančiškanih, je mogoče trditi, da je zidava ljubljanske palače trajala precej dlje, kakor je razbrati iz strokovne literature. Seveda je zgolj na podlagi računskih knjig mestne opekarne mogoče zelo malo izvedeti o posameznih gradbenih fazah. Ta problem sem deloma razrešil z drugimi viri, predvsem s popisom del, ki jih je arhitekt Abondio Donino ml. izvedel leta 1642, in s tipkopisom Vladislava Fabjančiča, s ka-

Zidaki iz ljubljanske mestne opekarne, 1665. (hrani: ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 66, Priloge h knjigi prejemkov 1665, fol. 14')

brani obdobji se je verjetno odločil zaradi preverjanj navedb v starejši literaturi, da so palačo začeli graditi oziroma postavili leta 1642, in napisne ploščice, ki so jo leta 1937 našli v temeljih podrte palače in govori o letu 1660 kot začetku gradnje. Mole, *K zgodovini dvorca*, str. 48–50.

terim je mogoče rekonstruirati dinamiko kupovanja in najemanja posameznih stavb oziroma pridobivanja gradbenega prostora na območju, kjer je Wolf Engelbert grof Auersperg zgradil palačo. Seveda je historiat nujno bolj ali manj okviren, saj ostaja ob sedanjem poznavanju arhivskih virov in ob dejstvu, da je palača knezov Auerspergov že dolgo podrta, veliko z gradnjo in samo stavbo povezanih vprašanj brez ustreznih odgovorov.

Na ljubljanskem Novem trgu, ki je v zgodnjem novem veku dobival čedalje bolj plemiški predznak, je Dietrich baron Auersperg leta 1623 v neposredni soseščini deželne hiše in najverjetneje tik ob mestnem obzidju kupil hišo.³⁵ Po njegovem naročilu jo je Abondio Donino ml. leta 1629 zamenjal z novogradnjo, novopečeni grof pa jo je v letih 1631–1632 povečal z nakupom sosednje hiše, postavljene na vogalu sedanje Turjaške in Gosposke ulice.³⁶ Stavba, ki jo je po plemičevi smrti 1634 podedoval njegov prvorojenec Wolf Engelbert grof Auersperg, je verjetno že obsegala večji del severne polovice kasnejše palače knezov Auerspergov, vendar ni znano, koliko nadstropna je bila.³⁷ Na podlagi računskih knjig mestne opekarne žal ni mogoče natančno ugotoviti, kdaj je novi lastnik začel prezidavo palače, saj se Wolf Engelbert grof Auersperg v letih 1634 in 1635 v njih ne pojavlja kot kupec gradbenega materiala, za leto 1636 pa se ta vir ni ohranil. Leta 1637 je eden izmed grofov Auerspergov dvakrat kupil vsega skupaj 1500 strešnikov, vendar v viru ni zapisano njegovo ime.³⁸ Nedorečene so tudi računske knjige za leto 1638, ko je neki grof Auersperg iz mestne opekarne dobil 6600 zidakov, 3300 strešnikov in 2000 obočnikov.³⁹ Leta 1639 je neimenovani grof Auersperg kupil 700 zidakov, omenjena sta tudi (Janez) Andrej grof Auersperg, ki je kupil 500 obočnikov, in (Wolf) Engelbert grof Auersperg, ki jih je potreboval 3300.⁴⁰ To je prva eksplicitna omemba Wolfa Engelberta grofa Auersperga v računskih knjigah ljubljanske opekarne, ni pa mogoče izključiti možnosti, da je njegov tudi kateri izmed nakupov opeke, ki jih je pred letom 1639 opravil v viru neimenovani grof Auersperg. Na-

³⁵ ZAL, LJU 346, Rokopisni elaborati, Fabjančič, *Knjiga hiš*, str. 500.

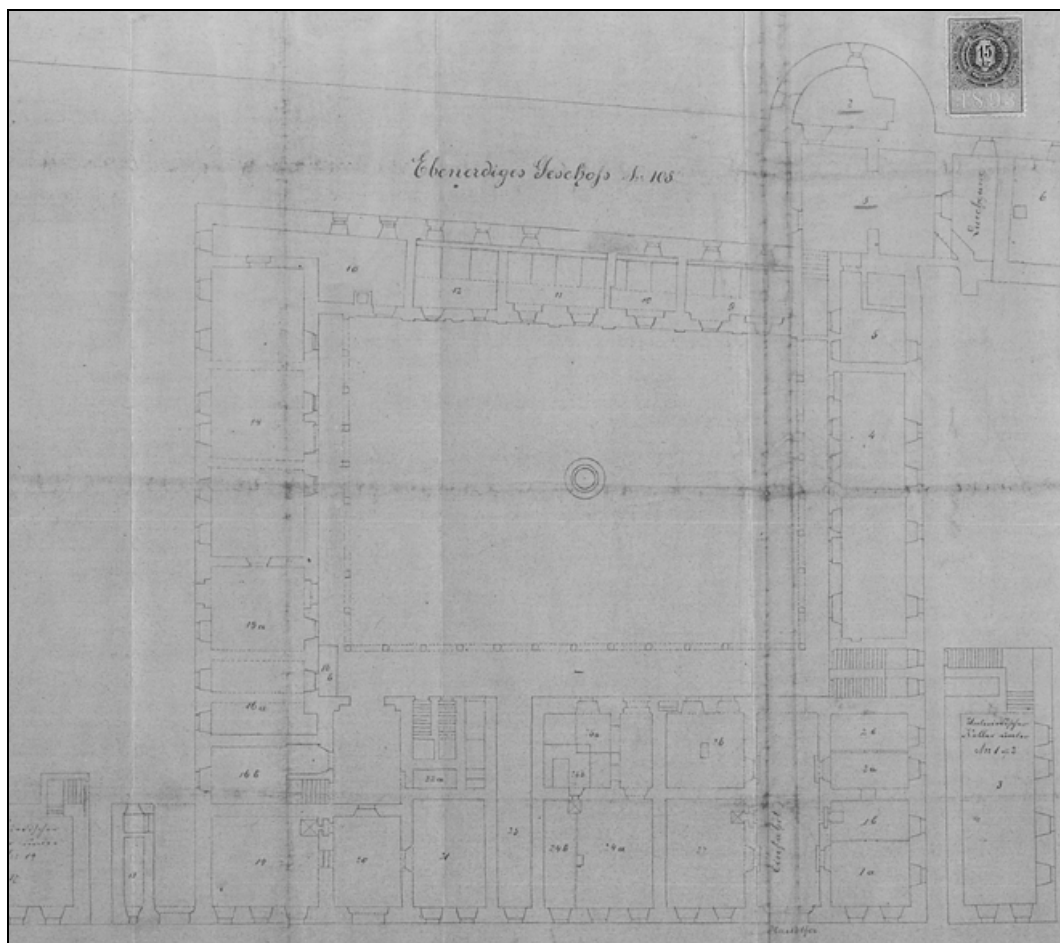
³⁶ ZAL, LJU 346, Rokopisni elaborati, Fabjančič, *Knjiga hiš*, str. 500; Žargi, *Potres in usoda*, str. 749.

³⁷ Morda je bila palača, ki jo je Dietrich grof Auersperg zapustil svojemu sinu, le enonadstropna, saj je bilo do konca 19. stoletja na stičišču glavnega krila in stranskega krila ob sedanji Turjaški ulici ohranjeno večje stopnišče, ki je iz pritličja vodilo le do prvega nadstropja.

³⁸ ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 47, Priloge h knjigi prejemkov 1637, fol. 26', 27'.

³⁹ ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 48, Priloge h knjigi prejemkov 1638, fol. 31, 31', 32, 32', 33, 40, 41.

⁴⁰ ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 48, Priloge h knjigi prejemkov 1639, fol. 20', 26', 29, 30'.

Tloris pritličja palače knezov Auerspergov, 1890. (hrani: StLA, Archiv Auersperg)

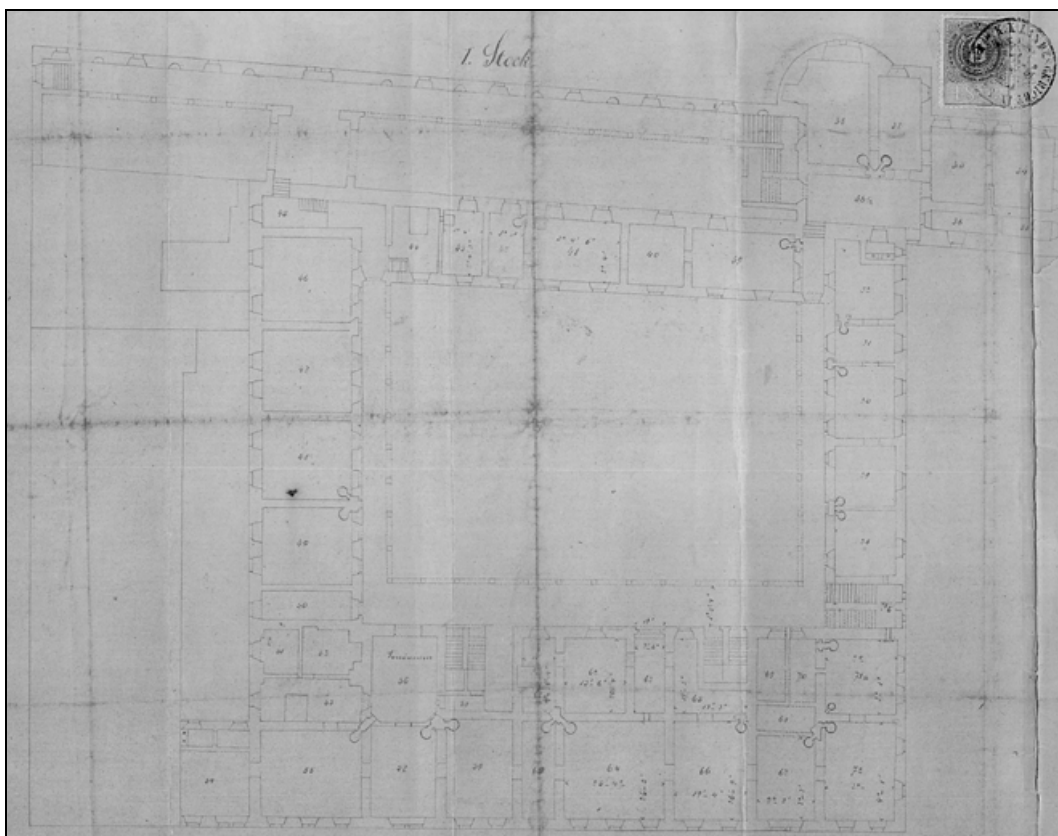
tančnejši odgovor na vprašanje, kdaj je Wolf Engelbert grof Auersperg začel prezidavo palače, bo torej treba poiskati v drugih virih, gradbena dela pa so ga gotovo zaposlovala še vrsto let, saj se kot kupec opeke – z eno izjemo – pojavlja v vseh do leta 1673 ohranjenih računskih knjigah ljubljanske opekarne. Tako je leta 1640 kupil 2500 obočnikov, 2400 zidakov in 1000 tlakovcev, ker se ni ohranila računska knjiga za leto 1641, ostajajo njegovi nakupi opeke v tem letu neznani.⁴¹ O prezidavah, ki jih je Wolf Engelbert grof Auersperg v palači izvedel leta 1642, se je ohranilo več pisnih virov. Tako je iz ene izmed obeh ohranjenih pogodb, sklenjenih med naročnikom in arhitektom Abondiem Doninom ml., mogoče izvesti, da je zadnji, ob nekaterih manjših gradbenih delih in obokanju novih konjskih hlevov, z zidom povezal stare konjske hleve in kovačnico, postavljene ob notranjem pasu mestnega obzidja, in jih skupaj z notranjim pasom mestnega obzidja povišal do višine ostalih delov palače. Vrh tako nastalega novega

krila je Donino ml. uredil altano, za katero je v pogodbi zagotovil, da jo bo s skupaj z vsemi stavbami – verjetno je mislil na paviljon – izvedel natančno po predloženem načrtu.⁴² Na podlagi druge pogodbe, kjer je opredeljena predvsem gradnja arkadnih hodnikov, je mogoče veliko izvesti o takratnem obsegu palače. Arhitekt je potrdil, da bodo arkadni hodniki enaki tistim, ki že stojijo, in jih bo postavil na dvorišni strani krila v soseščini stavbe grofa Lamberga oziroma vzdolž sedanje Turjaške ulice, ter krila, ki je stalo nasproti njega.⁴³

⁴² Pogodba je datirana z 31. majem 1642; iz besedila je razvidno, da sta se naročnik in arhitekt o nekaterih gradbenih posegih dogovorila že 18. februarja 1642. HHStA, Fürstlich Auersperg'sches Archiv, Auersperg VII, A/14/1; dokument mi je posredoval Matija Žargi, za kar se mu iskreno zahvaljujem.

⁴³ Stavbo grofa Lamberga je mogoče locirati s pomočjo Fabjančičevega tipkopisa; kot zanimivost gre omeniti, da je tudi Herbart baron Lamberg leta 1605 kupil meščansko hišo, ki se držala notranjega pasu mestnega obzidja, vendar so jo šele njegovi potomci leta 1657 razširili z nakupom sosednje hiše, postavljene na vogalu med sedanjo Turjaško in Gosposko ulico (sedaj Gosposka ulica 12). ZAL, LJU 346, Rokopisni elaborati, Fabjančič, *Knjiga hiš*, str. 505–508.

⁴¹ ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 49, Priloge h knjigi prejemkov 1640, fol. 26, 29.

Tloris prvega nadstropja palače knezov Auerspergov, 1890. (hrani: StLA, Archiv Auersperg)

Palača je torej že leta 1642 imela štiri krila, vendar ta notranjega dvorišča še niso zapirala v celoti; ker so v pogodbi nekajkrat omenjena dela, ki jih bo Donino ml. izvedel *"in allen drey gaden"*, je mogoče sklepati, da je palača bila že vsaj takrat vsaj deloma dvonadstropna.⁴⁴

O gradbenih delih je Wolf Engelbert grof Auersperg mestnim oblastem podal poročilo, saj je z njimi posegel v mestni obrambni sistem. Kot je zapisal, je del palače zaradi ureditve altane povišal in pri tem uporabil del notranjega pasu mestnega obzidja. Na lastne stroške je dal podreti enega izmed obrambnih stolpov, vendar je obljubil, da niti sam, niti njegovi nasledniki ali drugi lastniki palače na mestnem obzidju ne bodo ničesar več spremenili, niti ga ne bodo predrli z novimi okni, v primeru nevarnosti pa ne bodo nasprotovali uporabi tega dela obzidja in palače v obrambne namene.⁴⁵

Na obsežna gradbena dela kažejo tudi grofovi

nakupi opeke, saj je leta 1642 kupil kar 15000 zidakov, 10000 obočnikov, 950 votlakov in 100 opek za večne zidce.⁴⁶ Dela na krilu ob mestnem obzidju in postavljanje arkadnih hodnikov so leta 1643 najverjetneje zaključili, saj je grof kupil 12000 obočnikov, 1000 strešnikov 500 votlakov in nobene zidake; 1500 velikih šesterokotnih tlakovcev in 1400 majhnih štirikotnih pa so verjetno porabili za tlakovanje altane in hodnikov.⁴⁷ Manjša gradbena dela so sledila 1644, ko je grof kupil le 900 strešnikov in 500 zidakov, podatki za leto 1645 pa niso ohranjeni.⁴⁸ Leta 1646 je spet več gradil, saj je kupil 6200 zidakov, 7500 obočnikov, 1500 dvojnih zidakov, 1000 strešnikov in 150 votlakov.⁴⁹ Žal se računske knjige mestne opekarne za naslednjih sedem let niso ohranile, leta 1654 je grof kupil

⁴⁶ ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 49, Priloge h knjigi prejemkov 1642, fol. 12, 13, 14, 15, 16, 17.

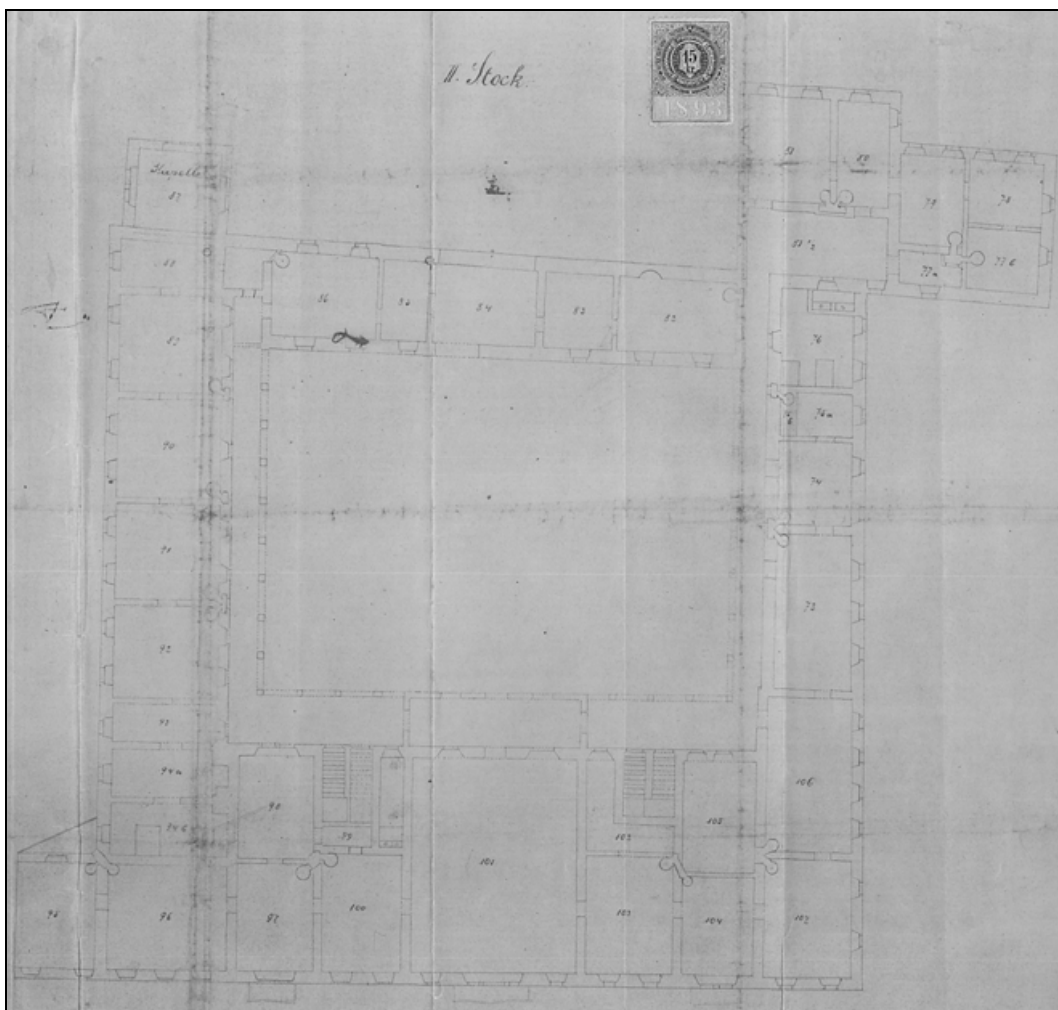
⁴⁷ ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 50, Priloge h knjigi prejemkov 1643, fol. 4, 5', 7, 7', 9, 10', 11, 11', 15. Rudolf Mole navaja to računsko knjigo kot izgubljeno. Mole, *K zgodovini dvorca*, str. 49.

⁴⁸ ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 51, Priloge h knjigi prejemkov 1644, fol. 63, 63', 69'.

⁴⁹ ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 52, Priloge h knjigi prejemkov 1646, fol. 10, 10', 12, 13, 13', 14', 15', 19', 22. Rudolf Mole navaja, da je grof v tem letu kupil vsega skupaj 7500 opek. Mole, *K zgodovini dvorca*, str. 49.

⁴⁴ Kopija dokumenta žal ni datirana. HHStA, Fürstlich Auersperg'sches Archiv, Auersperg VII, A/14/1; dokument mi je posredoval Matija Žargi, za kar se mu iskreno zahvaljujem.

⁴⁵ Grofovo poročilo je datirano s 30. majem 1642. HHStA, Fürstlich Auersperg'sches Archiv, Auersperg VII, A/14/1; dokument mi je posredoval Matija Žargi, za kar se mu iskreno zahvaljujem.

Tloris drugega nadstropja palače knezov Auerspergov, 1890. (hrani: StLA, Archiv Auersperg)

5000 obočnikov in 3000 zidakov, viri za leti 1655 in 1656 niso ohranjeni.⁵⁰

Okoli leta 1656 je Wolf Engelbert grof Auersperg najel enega izmed mestnih stolpov in okoli leta 1657 še del mestnega obzidja.⁵¹ Vsaj del opeke, kupljene v naslednjih letih, je rabil za predelave obrambnega stolpa oziroma gradnjo njegove povezave s palačo in zidavo pritličnega arkadnega hodnika, ki je na notranji strani zunanega pasu mestnega obzidja tekkel od stolpa do Nemških vrat. Tako je leta 1657 kupil 42000 zidakov, 21900 strešnikov in 5100 obočnikov ter naslednje leto še 20300 zidakov, 6500 obočnikov in 6200 strešnikov.⁵² V primerjavi s to količino gradbenega ma-

teriala se nakup 1000 strešnikov leta 1659 res zdi zanemarljivo majhen.⁵³ Na začetku leta 1660 je Wolf Engelbert grof Auersperg kupil meščanski hiši, ki sta se njegove palače držali v Gosposki ulici in tako pridobil prostor za širitev proti jugu.⁵⁴ Nakup je bil zadnji in tudi mestni veljaki so ugodili njegovi prošnji in hiši osvobodili mestnih davkov, vendar je moral grof pri deželnih stanovih naložiti tako visok kapital, da so z obrestmi lahko nadomestili izgubljene prihodke. Privoljenje so pospremili z opombo, da niti grofu, niti njegovim naslednikom ne bodo več osvobodili hiš in zemljišč v mestu.⁵⁵ Še istega leta je Wolf Engelbert grof Auersperg začel palačo velikopotezno širiti, saj so postavili rizalit s slavnostno dvorano in južno polovico krila v Gosposki ulici, ki so ga

⁵⁰ ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 59, Priloge h knjigi prejemkov 1654, fol. 14', 17', 28, 37'.

⁵¹ ZAL, LJU 346, Rokopisni elaborati, Fabjančič, *Knjiga hiš*, str. 502.

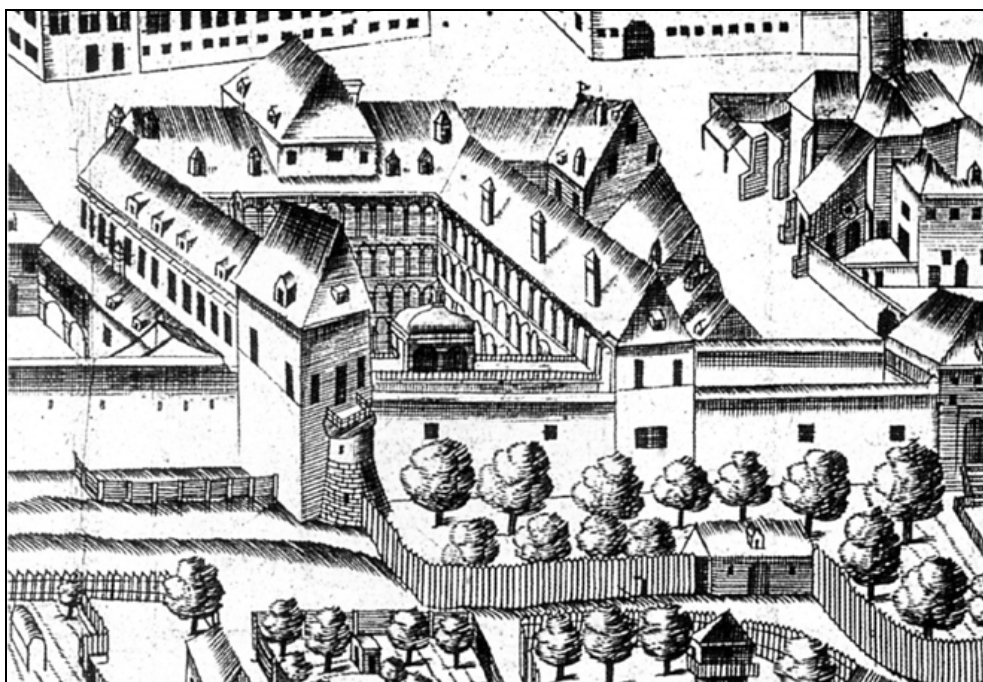
⁵² ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 61, Priloge h knjigi prejemkov 1657, fol. 3, 6', 7', 10', 13, 13', 14, 15', 16', 20', 21, 21', 22, 23', fol. 25; ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 62, Priloge h knjigi prejemkov 1658, fol. 4, 7, 8, 11, 14, 18,

18', 20, 22', 23, 24.

⁵³ ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 63, Priloge h knjigi prejemkov 1659, fol. 12'.

⁵⁴ ZAL, LJU 346, Rokopisni elaborati, Fabjančič, *Knjiga hiš*, str. 499.

⁵⁵ ZAL, LJU 488, Cod. I, knjiga 31, 1660, fol. 185', 186.

*Palača knezov Auerspergov, perorisba neznanega flamskega slikarja, 1665–1666.
(po: Stopar, Ljubljana, grad in dvorci, str. 121)*

verjetno združili z južnim stranskim krilom palače. Kot priča ploščica, ki so jo leta 1937 našli v temeljih podrte palače, so dela začeli 20. aprila 1660; vendar v nasprotju z ustaljenim prepričanjem, da omenjeni datum predstavlja začetek gradnje celotne palače, menim, da se del napisa *"HAB DISES GEPEY IN GOTTES NAMEN ANGEFANGEN"* nanaša le na povečanje krila v Gosposki ulici.⁵⁶ O intenzivnosti in obsegu gradbenih del zgovorno pričajo grofovi nakupi v mestni opekarni, saj je leta 1660 kupil 65600 zidakov, 63400 obočnikov, 14400 strešnikov, 1000 opek za večne zidce, 400 votlakov in 400 polovične strešne opeke,⁵⁷ naslednje leto pa 50000 zidakov, 44000 obočnikov in 4000 strešnikov.⁵⁸ Računska knjiga za leto 1662 ni ohranjena, gradbena dela pa so zaključili v prihodnjih letih, saj je grof leta 1663 kupil 7800 zidakov, 4700 obočnikov in 1000 opek za večne zidce in leta 1664 še 6000 zidakov, 5700 obočnikov in 500 strešnikov.⁵⁹ Leta 1665 se Wolf

Engelbert grof Auersperg ne pojavlja med kupci opeke, računske knjige za leta 1666, 1667 in 1668 pa niso ohranjene. Leta 1669 je kupil 15200 strešnikov, 10400 obočnikov in 8100 zidakov; neznani ostajajo grofovi nakupi gradbenega materiala v zadnjih letih življenja, saj se računske knjige mestne opekarnice za obdobje od leta 1670 in do leta 1674 niso ohranile.⁶⁰

Leta 1668 naj bi bili palačo povečali s prizidkom h knjižnici, kot je na podlagi kratkega Valvasorjevega zapisa o povečanju knjižnega fonda in gradnji prizidka ter dejstva, da sta omenjena Schönlebnova popisa knjig Wolfa Engelberta grofa Auersperga nastala leta 1655 in 1668, sklepal France Stele.⁶¹ S pomočjo raziskanih pisnih virov pravilnosti njegove ugotovitve ni mogoče potrditi, interpretacija ohranjenih slikovnih virov pa jo sploh postavlja pod vprašaj. Perorisba s pogledom na Ljubljano iz ptičje perspektive, ki velja za delo neznanega flamskega slikarja iz let 1665 in 1666, in bakrorezna veduta Andreasa Trosta, objavljena leta 1679 v Topografiji Kranjske, dokumentirata – kljub

⁵⁶ Velja omeniti, da na področju palače leta 1937 niso opravili sistematičnih arheoloških raziskav; omenjena ploščica je bila le naključna najdba in zato ne gre izključiti možnosti, da so jih v temelje postopno grajene palače vzdali več. Za ploščico, hrani jo Narodni muzej Slovenije: Mole, *K zgodovini dvorca*, str. 48–50.

⁵⁷ ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 63, Priloge h knjigi prejemkov 1660, fol. 10, 11, 12, 12', 14, 14', 15', 16, 17, 17', 23', 24, 25, 25', 26, 26', 27, 27'.

⁵⁸ ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 64, Priloge h knjigi prejemkov 1661, fol. 13', 15', 17', 18', 20, 22, 24', 28', 29–29'.

⁵⁹ ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 65, Priloge h knjigi prejemkov 1663, fol. 11, 12', 13, 16, 20; ZAL, LJU 488, Cod. XIII,

šk. 66, Priloge h knjigi prejemkov 1664, fol. 4, 5, 6, 6', 10', 11.

⁶⁰ ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 70, Priloge h knjigi prejemkov 1669, fol. 2, 3, 4, 5.

⁶¹ Janez Vajkard baron Valvasor je v leta 1689 objavljeni Slavi Vojvodine Kranjske med opisom palače knezov Auerspergov omenil tudi odlično knjižnico, ki so jo zaradi povečanja knjižnega fonda morali razširiti s prizidkom. Ni pa navedel, kdaj se je to zgodilo. Valvasor, *Die Ehre*, 11. knjiga, str. 671; Stele, *Projekt biblioteke*, s. p.

več nedoslednostim na zadnji – enako stanje palače.⁶² Na Trostovi veduti Ljubljane v leta 1689 izšli Slave Vojvodine Kranjske je mogoče opaziti manjši dvonadstropni, dvakrat dve osi obsegajoči prizidek, prislonek k mestnemu obrambnemu stolpu na zaključku krila ob sedanji Turjaški ulici.⁶³ Prizidek je potemtakem nastal v osemdesetih letih 17. stoletja in ga je verjetno mogoče povezati z Valvasorjevo omembo povečanja knjižnice, saj naj bi ta bila že od leta 1655 urejena v njegovi neposredni bližini, v prvem nadstropju krila, naslonjenega na notranji pas mestnega obzidja.⁶⁴

Finančna plat gradnje palače ostaja žal neznana, čeprav Wolfu Engelbertu grofu Auerspergu, ki je bil lastnik več zemljiških gospodstev, verjetno ni primanjkovalo finančnih sredstev. Morda gre s pridobivanjem le-teh povezati nezadovoljstvo kočevskih podložnikov, ki so se leta 1654 cesarju pritožili, da jim grof ob rednih nalaga tudi izredne dajatve. Vladar je pritožbo zavrnil in podložnike pozval k izpolnjevanju zahtev zemljiškega gospoda, ker pa se te niso zmanjšale je leta 1662 izbruhnil upor, ki ga je grof nasilno zatrl.⁶⁵

⁶² Nedoslednosti starejših likovnih upodobitev palače je mogoče ugotoviti na podlagi primerjave s posnetki tlorisov iz 18. in 19. stoletja in fotografijami, posnetimi leta 1896. Anonimna perorisba je še najbolj natančna, saj je edino odstopanje upodobitev treh arkadnih nadstropij na dvorišni strani krila v Gosposki ulici, čeprav sta bili le dve. Če je perorisba dejansko nastala v letih 1665–1666, kot je na podlagi prezidav nekaterih hiš ugotovil Uroš Lubej, je upodobitev palače sploh idealizirana oziroma posneta po načrtih, saj je Wolf Engelbert grof Auersperg na njej gradil in pokrival še vsaj leta 1669. Andreas Trost je bil, gotovo tudi zaradi relativno majhnega formata bakroreza, precej bolj nenatančen: palačno krilo ob notranjem pasu mestnega obzidja in galerija sta izginili, paviljon je upodobljen kot arkadni stolpič, prislonek ob dvorišni strani krila v Gosposki ulici, manjka celo tako prepoznaven del palače, kot je bila stolpasta povišana slavnostna dvorana. Lubej, *Marijin steber*, str. 56–57; Valvasor, *Topographie*.

⁶³ Mlajša Trostova upodobitev palače knezov Auerspergov je bolj natančna: z okni v mestnem obzidju je nakazana galerija, ki je bila urejena v cvingerju, paviljon je lociran v neposredno bližino obzidja, vendar je upodobitev krila ob Gosposki ulici in stolpasta nadzidane slavnostne dvorane v razmerju do ostalih delov palače veliko premajhna. Kot kaže, so omenjeni prizidek kasneje še nekoliko povečali, saj je stanje na arhitekturnih posnetkih iz leta 1890 sledeče: v pritličju obsega prizidek dve osi proti sedanji Vegovi ulici, na stranski fasadi ni imel okenskih odprtin; v prvem nadstropju so proti sedanji Vegovi ulici štiri okenske osi in tri na stranski fasadi; v drugem nadstropju so proti sedanji Vegovi ulici štiri in na stranski fasadi le dve okenski osi. Valvasor, *Die Ehre*, 1689.

⁶⁴ Žargi, *Dvorec kot raziskovalni izziv*, str. 153; Žargi, *Knežji dvorec*, str. 285.

⁶⁵ Zaradi povečanja dajatev in števila dni tlake so se v začetku 18. stoletja uprli moravski podložniki Janeza Adama kneza Liechtensteina, ki je za gradnjo in opremljanje svojih razkošnih dunajskih palač potreboval čedalje večja finančna sredstva in je zato povečal pritisk na podložnike. Preinfalk, *Auerspergi*, str. 230; Polleroš, *Auftraggeber*, str. 42–43.

Po smrti Wolfa Engelberta grofa Auersperga aprila 1673 je ljubljansko palačo podedoval njegov mlajši brat Janez Vajkard knez Auersperg. Zaradi neohranjenih virov ni znano, če je bil leta 1673 in 1674 med kupci gradbenega material iz mestne opekarne. Leta 1675 je kupil 1300 zidakov, 400 strešnikov in 32 košev apna, naslednje leto 2100 strešnikov, 1000 obočnikov in 3 koše apna in v letu svoje smrti še 500 zidakov, 200 strešnikov in 100 votlakov.⁶⁶ Količina gradbenega materiala, ki ga je knez kupil v treh letih, je precej majhna, zato je mogoče sklepati, da v ljubljanski palači in na drugih podedovanih nepremičninah ni izvajal večjih gradbenih posegov, temveč je verjetno šlo za vzdrževalna dela in manjša popravila.⁶⁷ Večje so bile le količine gašenega apna, ki kažejo, da so v njegovem času ometali še kar nekaj zidov.

Kakšna je bila palača po vseh gradbenih delih oziroma ob koncu življenja Wolfa Engelberta grofa Auersperga? Njen videz je mogoče rekonstruirati s pomočjo omenjene risbe neznanega flamskega slikarja in obeh bakrorezov Andreasa Trosta, posnetka tlorisa drugega nadstropja palače iz leta 1774, posnetkov tlorisov vseh treh nadstropij iz leta 1890 in fotografij, posnetih leta 1896.⁶⁸

Iz smeri Novega trga je palača delovala kot mogočen in dokaj nerazčlenjeni dvonadstropni blok. Iz stavbne mase je izstopal le stolpasta povišani osrednji del glavne fasade v Gosposki ulici. Členitev fasad je bila minimalizirana na najnujnejše – vogale so poudarjali šivani robovi, zaključeval jih je venčni zidec s konzolami. Okenski okvirji so bili preprosti in večinoma opremljeni z ravnimi prekladami. Glavna fasada je bila dolga petnajst osi, ob njenem južnem koncu je bil nekoliko nižji, dvoosni prizidek s polkrožno zaključenim portalom. Portala sta bila dva – levi je bil v četrti osi, desni, kjer je bil uvoz na notranje dvorišče, pa v trinajsti. Oba sta bila polkrožno zaključena in opremljena s preprostimi okvirji. V oseh nad portaloma so bile bifore, v drugem nadstropju oblikovane kot vrata, ki so se odpirala na balkona s kovanima ograjama. Osrednji, višji del glavne fasade je spominjal na rizalit in je v pritličju in prvem

⁶⁶ ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 73, Priloge h knjigi prejemkov 1675, fol. 19', 20, 27, 28', 31', 32; ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 74, Priloge h knjigi prejemkov 1676, fol. 11, 24', 33; ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 75, Priloge h knjigi prejemkov 1677, fol. 20, 38.

⁶⁷ Za popravilo grajske strehe oziroma strehe kakšnega drugega objekta bi lahko bilo namenjenih 430 strešnikov, ki jih je leta 1676 kupil upravnik na Žužemberku Filip Lipič. Velja omeniti, da naj bi bil Janez Vajkard knez Auersperg po izgonu z dunajskega dvora živel med Ljubljano in rojstnim gradom. ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 74, Priloge h knjigi prejemkov 1676, fol. 15; Žargi, *Knežji dvorec*, str. 278; Preinfalk, *Auerspergi*, str. 235.

⁶⁸ Za tloris iz leta 1774: Žargi, *Knežji dvorec*, str. 278; za tlorise iz leta 1890: StLA, Archiv Auersperg, Familie, Karton 2/Heft 63.

nadstropju obsegal štiri osi, v drugem, kjer je bila slavnostna dvorana, pa tri. Dvorano so odlikovala večja okna s trikotnimi razprtimi čeli, osrednje je nadomeščala serliana z balkonom. Nad preprostim zidcem je bil mezanin s tremi okni – zunanji sta bili slepi, osrednje ovalno je osvetljevalo visoki zrcalni obok dvorane. Rizalit sta zaključevala venčni zidec s konzolami in streha na zatrep.

S stranskima kriloma je palača segla do zunanjega pasu dvojnega mestnega obzidja. Krilo ob sedanji Turjaški ulici je bilo dolgo štirinajst osi, vanj je bil vključen tudi starejši obrambni stolp. Dvanajst osi dolgo južno stransko krilo je gledalo na dvorišča sosednjih hiš in seglo do notranjega pasu mestnega obzidja. Iz drugega nadstropja tega krila je bilo mogoče priti v manjšo kapelo Žalostne matere božje, postavljene na oboku, razpetim nad cvingerjem.⁶⁹ Obsežno notranje dvorišče palače so na treh straneh obdajali dvonadstropni arkadni hodniki; loke so v pritličju nosili slopi in v zgornjih nadstropjih toskanski stebriči. Osem osi dolgo in enonadstropno dvoriščno krilo, naslonjeno na notranji pas mestnega obzidja, je bilo brez arkad. Krilo je bilo zaključeno z altano z balustradno ograjo, na njeni sredi je stal dvoosnim stebriščni paviljon z razgibano streho.⁷⁰ Paviljon je ob poletni pripeki nudil prijetno senco, z altane se je bilo mogoče razgledovati po predmestju in notranjem dvorišču palače, nanjo so postavljali pomarančevce

in limonovce, kar je občudoval že Janez Vajkard baron Valvasor.⁷¹

Na notranji strani zunanjega pasu mestnega obzidja oziroma v cvingerju je bil arkadni hodnik, sprva verjetno speljan vse do Nemških vrat. Pod arkadami, ki so jih nosili slopi, so bile v obzidje izmenično izdobljene okenske odprtine in niše polkrožnega prereza. V cvingerju je verjetno bil urejen vrt, zaradi padajočega terena skupaj z arkadnim hodnikom dostopen iz prvega nadstropja palače. K palači je spadal še ribnik, ki ga je Wolf Engelbert grof Auersperg dal leta 1665 urediti v mestnem jarku pri Nemških vratih.⁷²

Seveda se zastavlja vprašanje, kdo je bil avtor palače knezov Auerspergov. Arhitekt Abondio Donino ml. naj bi bil na njej oziroma njeni predhodnici delal že konec dvajsetih let 17. stoletja, ko ga je zaposlil Dietrich baron Auersperg; z dvema pogodbama je njegovo sodelovanje dokumentirano leta 1642, ko je Wolf Engelbert grof Auersperg ambiciozno spreminjal videz podedovane stavbe.⁷³ Arhitekt jo je takrat vsaj deloma povišal v drugo nadstropje in povečal v štirikrilno zasno-

⁶⁹ Za patrocinijs: ZAL, LJU 346, Rokopisni elaborati, Fabjančič, *Knjiga hiš*, str. 504.

⁷⁰ Kot sem omenil zgoraj, se interpretacije videza tega krila izrazito razlikujejo, niti avtorji ne uporabljajo termina altana, čeprav se pojavlja tudi v citiranem popisu del Abondia Donina ml. iz leta 1642. Dvoriščno krilo so, morda tudi zaradi zamakanja ravne strehe, že pred letom 1774 dvignili v drugo nadstropje, pokrili z dvokapnico in paviljon spremenili v ložo. Po zapisu Petra pl. Radicsa je mogoče zaključiti, da so ložo v poznem 19. stoletju zaradi atmosferskih poškodb zazidali, njen obok (in morda že pred tem paviljona) je bil takrat okrašen s freskami. Zaradi milejšega podnebja so bile altane razširjene predvsem v Italiji, vendar so jih imeli tudi drugod – že na začetku 17. stoletja jo je dal bavarski vojvoda Maksimilijan I. urediti nad enim izmed kril svoje rezidence v Münchnu. Perspektivna upodobitev rezidence iz poznega 17. stoletja kaže, da je bil sredi altane vodnjak z vodomatom, na njenem robu so v posodah rasla drevesca, verjetno dragoceni limonovci in oranževci. Altane so bile tudi v bližnjih plemiški bivališčih: na ptujskem gradu so jo uredili v drugi polovici 17. stoletja in je bila dostopna iz reprezentančnih prostorov v prvem grajskem nadstropju; imeli so jo v dvorcu Zonek, zgrajenim v letih 1693–1696, saj je v zapuščajinskih inventarjih njegovih lastnikov leta 1733 in 1739 pohiše popisano tudi *"In den Altan Zimmer"* ter *"In den grossen Zimmer an der Altan"*; na gradu Podčetrtek so altano uredili vrh leta 1722 pozidanega konjskega hleva, dostop nanjo je bil iz jedilnice v prvem nadstropju gradu. Za münchensko altano: Heym, *Kunst und Repräsentation*, str. 32 in 34; za altani na Štajerskem: Weigl, *Prenova gradu Podčetrtek*, str. 36–37; Weigl, *Große Leslieje*, str. 47–50; za altano na Kranjskem: Lubej, *Almanach in njegovi naročniki*, str. 34 in 53–54.

⁷¹ V Slavi Vojvodine Kranjske je baron namreč zapisal, da gre takoj ob vstopu v palačo (oziroma na njeno notranje dvorišče) občudovati na višini urejeni vrt s pomarančevci in limonovci (*Sobald man hineingeht muß man den in der Höhe aufgeführten Garten von Pomoranten und Citronen bewundern*), kar ustreza poziciji altane, urejeni vrh prvega nadstropja dvoriščnega, na notranji pas mestnega obzidja naslonjenega krila, ki je stalo nasproti glavnega vhoda v palačo. Valvasor, *Die Ehre*, 11. knjiga, str. 671.

⁷² Uroš Lubej meni, da so v viru omenjeni ribnik uredili v grofovih vrtovih na Gradišču; po mojem mnenju pa je ribnik *"in dem Statd graben Vor dem Theutschen Thor"* mogoče locirati le v mestni jarek pri Nemških vratih. ZAL, LJU 488, Cod. I, knjiga 34, 1665, fol. 110'; Lubej, *Marijin steber*, str. 57.

⁷³ Abondio Donino ml. (ok. 1591, Ljubljana – 1652, Ljubljana) se je rodil v gradbeniški družini, ki se je na Kranjsko priselila iz severne Italije. Ob delu na palači Wolfa Engelberta grofa Auersperga je v letih 1628–1630 postavil Črni stolp na ljubljanskem gradu, 1633–34 mestno gostišče v predmestju, leta 1634 lastno hišo (sedaj Križevniška 3), 1639–41 okrogli stolp na vicedomski palači, ki ga je zgradil po modelu goriškega arhitekta Pietra Pellegrinija in osnutku slikarja Simona Marckenpecka, leta 1642 je prezidal romarsko cerkev Marijinega oznanjenja na Rožniku, v letih 1650–52 je s Francescom Olivierijem sodeloval pri načrtovanju oziroma po nekaterih navedbah tudi gradnji cerkve in samostana klaris v Ljubljani. Ana Lavrič je ugotovila, da se je Donino ml. v začetku gradbene sezone leta 1644 zadrževal v Celju, kar bi lahko kazalo na njegovo delovanje na Štajerskem. Istega leta je pripravil načrt za popravilo starega gradu Goricane, vendar so knezoškofu Otonu Frideriku grofu Buchheimu poseg odsvetovali; kasneje se je odločil za gradnjo novega dvorca. Leta 1645 je Donino ml. začel s pripravami na obokanje ljubljanske cerkve sv. Petra, vendar so načrte opustili. Leta 1644 je začel obsežno prezidavo ljubljanske knezoškofijske palače, kjer ga je najkasneje ob smrti zamenjal Francesco Olivieri, ki je dela zaključil do leta 1655. Lubej, *Donino*, str. 557; Lavrič, *Umetnostna dejavnost*, str. 39, 40, 44, 49 in 55.

vo, vendar krila notranjega dvorišča še niso zapirala v celoti. Na dvoriščni strani obeh stranskih krilih je zgradil arkadne hodnike; kot je zahteval naročnik, so bili enaki tistim, ki jih je stavba tedaj že imela. Ob sedanjem poznavanju virov še ni mogoče ugotoviti, do kdaj je Abondio Donino ml. delal na palači, niti v kolikšni meri je načrtoval njeno prezidavo. Morda ga je gradnja zaposlovala vse do njegove smrti leta 1652.⁷⁴ Naročnikovi nakupi opeke in dinamika pridobivanja stavb v sosesčini palače kažejo, da so dela intenzivno nadaljevali tudi po tem letu. Konec petdesetih let 17. stoletja so palačo povežali z enim izmed mestnih obrambnih stolpov in vzdolž notranje strani zunanega pasu mestnega obzidja postavili pritlični arkadni hodnik. Po letu 1660 so podaljšali krilo ob Gosposki ulici in postavili njegov višji osrednji del s slavnostno dvorano ter sklenili krila okoli notranjega dvorišča palače. Žal tudi na vprašanje, kdo je bil arhitekt (ali celo več njih), ki je tako domišljeno nadaljeval delo svojega predhodnika in uresničil velikopotezne naročnikove želje, še ni mogoče najti zadovoljivega odgovora.⁷⁵ Bolj oprijemljive so okoliščine, ki so Wolfa Engelberta grofa Auersperga pripeljale do tako monumentalne prezidave palače, njim pa se posvečam v zaključku prispevka.

⁷⁴ Klepetavi Frančišek Maksimilijan Vaccano je leta 1645 v enem izmed pisem ljubljanskemu knezoškofu Otonu Frideriku grofu Buchheimu zapisal, da naj bi bil Wolf Engelbert grof Auersperg z Abondijem Doninom ml. "mal content", vendar ni pojasnil, kje naj bi bil tičal vzrok za grofovo nezadovoljstvo; vsekakor ne gre izključiti možnosti, da je šlo zgolj za škodoželjno opravljivost knezoškofovega ljubljanskega zaupnika. Lavrič, *Umetnostna dejavnost*, str. 39.

⁷⁵ Iz nekaterih namigov bi bilo mogoče razumeti, da je palačo gradil tudi Francesco Rosina (u. 1675), ki je leta 1656 postal deželni stavbni mojster na Kranjskem, čeprav je bil po poklicu štukater. Matija Žargi meni, da tega ne gre izključevati, saj je sredi 17. stoletja deloval v Ljubljani, prav palača Wolfa Engelberta grofa Auersperga pa naj bi mu bila prinesla tak sloves, da so ga zaposlovali tudi drugi kranjski plemiči; Ana Lavrič je odkrila pismo, napisano verjetno leta 1656 ali 1657, ki govori o delu Francesca Rosine za Janeza Andreja grofa Auersperga "ali celo za več članov te družine". Manj oprijemljiva je trditev Ivana Stoparja (sočasnih odkritij Matije Žargija oziroma pogodbe za gradnjo kočevskega gradu iz leta 1674 še ni poznal), da je omenjeno palačo in kočevski grad postavila ista delavnica, saj so zadnjega po uničujočem požaru leta 1684 precej obnovili. Čeprav je Francesco Rosina gradil za bratranca in kasneje tudi za brata Wolfa Engelberta grofa Auersperga, puščam vprašanje njegovega sodelovanja pri grofovi ljubljanski palači odprto; razrešiti ga bo mogoče šele ob temeljitem poznavanju Rosinovega dela in na podlagi nadaljnjih arhivskih raziskav. Gotovo pa sta se kranjski deželni glavar in kranjski deželni stavbni mojster dobro poznala, če ne prej, sta se srečala leta 1657 pri polaganju temeljnega kamna za ljubljansko cerkev bosonogih avguštincev (diskalceatov), ki je Rosino zaposlovala vse do njegove smrti. Žargi, *Upodobitev Kočevja*, str. 269–271; Stopar, *Med Igom, Ribnico in Kočevjem*, str. 67–68; Lavrič, *Umetnostna dejavnost*, str. 55–56 in 59.

Zidam, torej sem!

V zgodnjem novem veku in še zlasti v 17. stoletju se je kranjsko plemstvo znašlo na dokaj neprijetnem družbenem prepihu.⁷⁶ Ob počasnem, vendar vztrajnem izumiranju starih plemiških družin in stalnem priseljevanju plemičev od drugod, je predvsem izgon protestantskega plemstva iz notranjeavstrijskih dežel leta 1628 ostro zarezal v njihove vrste in pretresel vrh toge stanovske družbe. Nastale vrzeli so zapolnili pravoverni plemiči iz predvsem italijanskih dežel in nobilitirani družbeni povzpelniki iz vrst vojakov, meščanov, trgovcev in uradnikov, ki so se s svojim premoženjem nemalokrat z lahkoto postavljali ob bok pripadnikom starega plemstva.⁷⁷ Vzoredno je tekel proces oblikovanja dežele oziroma Vojvodine Kranjske z glavnim mestom Ljubljano, kjer je bil sedež deželnega zbora in vseh z upravljanjem dežele povezanih organov. Vodilni položaji v čedalje pomembnejših deželnih službah so bili namenjeni predstavnikom višjega plemstva, delovanje v njih pa je od nosilcev zahtevalo pogosto in čedalje daljšo prisotnost v mestu.⁷⁸ Migracija kranjskega plemstva med podeželjem in mestom ter z njo tesno povezana plemiška gradbena dejavnost v deželni prestolnici žal še nista sistematično raziskana, vendar je na dlani, da so si plemiči tudi v mestu zagotovili svojemu stanu primerna bivališča.⁷⁹ Kot kaže, je bil med predstavniki starega in malo manj starega plemstva priljubljen predvsem Novi trg, kjer sta stali deželna hiša in vicedomska palača, in manj drugi deli mesta.⁸⁰ Izbor gotovo ni

⁷⁶ Za zaokroženo in temeljito predstavitev kranjskega plemstva v 17. stoletju: Štuhec, *O kranjskem plemstvu*, str. 97–121.

⁷⁷ Zvanut, *Od viteza*, str. 20–26.

⁷⁸ Za oblikovanje dežele in njenih organov v zgodnjem novem veku: Zvanut, *Od viteza*, str. 11–20.

⁷⁹ Proces naseljevanja plemstva v deželno glavno mesto in njegovo gradbeno dejavnost je mogoče primerjati z razmerami na Dunaju, ki je z ustalitvijo dvora leta 1620 dokončno postal habsburška prestolnica. Dvor absolutističnih vladarjev je s svojim službami, priložnostmi in bliščem pritegnil številne plemiče, postopno se je formiralo tudi dvorno plemstvo. Plemiči so si v mestu zgradili svojemu stanu in položaju primerna bivališča ter tako v kratkem meščanski značaj Dunaja spremenili v aristokratskega. Polleroß, *Auftraggeber*, str. 38–39; Lorenz, *Architektur*, str. 223.

⁸⁰ Ob odsotnosti kvantitativne analize relevantnih pisnih virov je ugotovitev seveda izrazito arbitrarna, vendar jo je mogoče ilustrirati z nekaterimi primeri. Ob Wolfu Engelbertu grofu Auerspergu in omenjenih grofih Lambergih, ki so bili njegovi sosedje, je v Gosposki ulici na Novem trgu stanoval tudi v nadaljevanju predstavljeni grofov bratranec Janez Andrej grof Auersperg. Med zlahtnimi meščani gre omeniti leta 1661 umrlega Jožefa pl. Teneffla, enega izmed najbolj premožnih ljubljanskih trgovcev sredine 17. stoletja, ki je plemiško diplomo dobil tri leta pred smrtjo in se je naselil v neposredni sosesčini palače Wolfa Engelberta grofa Auersperga, kjer je kupil stavbo dedičev barona Taueffererja, jo podrl in

bil naključen, saj sta stavbi reprezentirali stanovsko in deželnoknežjo prisotnost v mestu. Seveda plemiška bivališča oziroma palače niso služile le zadovoljevanju osnovnih življenjskih potreb posameznih družin, ampak so bile zaradi vidnosti in trajnosti eden izmed pomembnejših objektov demonstrativnega konzumiranja. Menim, da je tedanje razmere v Ljubljani mogoče primerjati s tistimi v italijanskih mestih zgodnjega novega veka, kjer so druga ob drugi stanovale plemiške družine istega ranga, pripadniki starega in novega ter višjega in nižjega plemstva, neprestano konkuriranje med njimi pa je odmevalo tudi v čedalje bolj razkošnem načinu življenja. Demonstrativno konzumiranje je kazalo na visok družbeni položaj plemstva in njihovo moč ter jih obenem jasno ločevalo od drugih prebivalcev. Javnega razkazovanja premoženja – pa naj je šlo za zasebne in javne zgradbe ali bolj efemerne, a zato še zmeraj izjemno drage dobrine kot so to bile obleke, pohištvo, srebrnina, posodje in ostala stanovanjska oprema, nosilnice, kočije, poroke, pogrebi, pogostitve in druge slovesnosti, glasbene in gledališke prireditve – sodobniki praviloma niso grajali, saj je šlo za bolj ali manj pričakovani vedenjski vzorec, ki so ga določali predvsem pripadniki (starega) visokega plemstva in naj bi družbenim elitam zagotavljal tudi ugled in spoštovanje.⁸¹

zgradil novo; in prisednika ogradnega sodišča Gabrijela pl. Lukančiča, ki je v letih 1658–1663 na Novem trgu kupil tri hiše in jih oddal v najem. Za oba nobilitaranca na Novem trgu: Štuhec, *Plemiški zapuščinski inventarji*, str. 47, 70–77, 154–157 in 178–179.

- 81 Za analizo plemiškega demonstrativnega konzumiranja v italijanskih mestih 17. stoletja: Burke, *Städtische Kultur*, str. 141–164. Arhitektura je bila tudi v Ljubljani zgodnjega novega veka preveč pomemben del demonstrativnega konzumiranja, da bi bilo mogoče pritrčiti interpretaciji Ane Lavrič, po kateri naj bi se bilo tukajšnje plemstvo zgolj pridružilo "gradbeni vnemi", ki naj bi jo bila sredi 17. stoletja zanetila gradbena dejavnost diskalceatov in klaris ter nekoliko kasneje še avguštincev in jezuitov. Tezi je mogoče oporekati, ker so tudi cerkvene ustanove (lahko) bile objekt demonstrativnega konzumiranja (in seveda boguvsčinih dejanj). Plemiči niso bili zaslužni le kot ustanovitelji številnih oltarjev, ampak tudi kot graditelji in ustanovitelji pomembnejših ljubljanskih cerkva iz baročnega obdobja: avguštinske (Konrad baron Ruessenstein), diskalceatske (Janez Urh knez Eggenberg in njegov sin Janez Anton I. knez Eggenberg), križevniške (Guidobald grof Starhemberg) in uršulinske (Jakob pl. Schellenburg). Na izjemen pomen arhitekture je opozoril tudi Marko Štuhec, pronicljivi raziskovalec kranjskega plemstva 17. in 18. stoletja, ki je zapisal: "Tako kot drugod po Evropi so kranjski plemiči kot prvine samorazumevanja, samooblikovanja in reprezentiranja dojemali tudi stavbo, v kateri so živeli, in njeno opremo"; njegovo opažanje velja s stanovanjskih stavb razširiti tudi na cerkvene in javne, kjer so na naročnike in donatorje opozarjali in spominjali njihovi grbi in ustrezni napisi. Lavrič, *Umetnostna dejavnost*, str. 52–53; Weigl, *Oltarji Luke Misleja*, str. 3; Weigl, *Matiija Persky*, str. 24–25; Kemperl, *Romarske cerkve*, str. 16–18; Štuhec, *O kranjskem plemstvu*, str. 109.

V okvirje dinamičnega spreminjanja strukture kranjskega plemstva in z njim tesno povezanega demonstrativnega konzumiranja je mogoče umestiti tudi gradbeno dejavnost Wolfa Engelberta grofa Auersperga. Kot mlad in premožen član ene izmed najstarejših plemiških družin na Kranjskem je konec tridesetih let 17. stoletja začel ambiciozno preurejati podedovano palačo in na Gradišču kupljen vrt. Palača je verjetno bila že v štiridesetih letih 17. stoletja ena izmed največjih v Ljubljani, grofova velikopoteznost in izjemnost zastavljenih del napeljujeta k sklepu, da ni ustvaril le svojemu stanu primerne bivališča in z njim demonstriral svoj družbeni položaj, temveč je kot premožen poznavalec in ljubitelj uresničil svoje predstave o umetnosti in arhitekturi. Gradnja palače je verjetno bila povezana tudi s poklicno kariero Wolfa Engelberta grofa Auersperga, saj ga je ta leta 1649 pripeljala na dosmrtni položaj kranjskega deželnega glavarja, vendar je sedanje poznavanje obeh še preveč okvirno, da bi bilo med njima mogoče potegniti konkretnejše vzporednice. Bolj oprijemljivi so impulzi, ki so grofa k gradnji vzpodbudili v naslednjih letih. V petdesetih letih 17. stoletja je njegov bratranec Janez Andrej grof Auersperg – stanoval je le nekaj korakov dlje po Gosposki ulici – temeljito prezidal svojo palačo.⁸² Čeprav je bila glavna fasada njegove tedaj občutno povečane stavbe nekaj let morda celo večja kot tista na palači Wolfa Engelberta grofa Auersperga, je bila po mojem mnenju za gradbeni poseg odločilna predvsem podelitev knežjega naslova njegovemu mlajšemu bratu Janezu Vajkardu leta 1653. Naslednje leto se je grof odpravil na Dunaj, kjer je s pokneženim bratom napisal testament, ki je s svojimi preciznimi in zavezujočimi določili še najbolj podoben pogodbi o medsebojnem dedovanju. Kakor hitro je knez do zadnje pike izpolnil določila oziroma se poročil in postal oče nadaljevalca rodu, ga je grof s testamentom leta 1656 brezpogojno imenoval za svojega univerzalnega dediča. Vsaj od takrat Wolf Engelbert grof Auersperg ni več gradil le zase, ampak tudi (in morda celo predvsem) za svojega mlajšega brata in njegovo družino. Palača kranjskega deželnega glavarja se je torej prelevila v (prihodnji) ljubljanski sedež knežje družine in je zato moral ustrezati njenemu visokemu družbenemu položaju. Po sredini petdesetih let 17. stoletja je Wolf Engelbert grof

- 82 Janez Andrej grof Auersperg je podedovano palačo povečal z nakupom sosednjih meščanskih hiš in jih prezidal v eno stavbo. Priprave na poseg je začel okoli leta 1650, leta 1654 so dokumentirani prvi nakupi opeke, zadnji 1659. Po mnenju Uroša Lubeja naj bi bil prezidavo izpeljal Francesco Rosina, deželni stavbni mojster na Kranjskem; Ana Lavrič pa je kasneje objavila arhivski vir, ki to domnevo potrjuje. Lubej, *Grofovska palača*, str. 36–43; Lavrič, *Umetnostna dejavnost*, str. 55–56.

Wilhelm Helfer: Slavnostna dvorana v palači knezov Auerspergov, 1896.
(hrani Ministrstvo za kulturo, INDOK Center)

Auersperg z najemom in nakupom sosednjih stavb pridobil prostor za gradnjo neobičajne galerije v cvingerju in podaljšanje krila v Gosposki ulici, po ureditvi monumentalne glavne fasade in obsežnega, na vseh štirih straneh sklenjenega notranjega dvorišča pa je palača dokončno zasenčila vsa ostala plemiška bivališča v mestu.⁸³

Odličnosti palače in njenih stanovalcev je ustrezalo tudi pohištje. Ob omenjeni knjižnici sta bili tukaj shranjeni slikarska zbirka in "*Kunst=Kammer*" z dragocenimi redkostmi, stene nekaterih sob so krasile tapiserije, usnjene tapete in damastni špalirji, razkošje so zaokrožila ogledala, nekaj kabinetnih omaric in miz z vložki iz marmorja in poldragega kamnja ter drugo pohištvo.⁸⁴

⁸³ Na izjemen položaj palače ne gre s klepati le zaradi njene razsežnosti, ampak tudi zaradi Valvasorjeve odločitve, da jo je kot edino ljubljansko plemiško stavbo uvrstil v Slavo Vojvodine Kranjske. Resda je njegov opis palače v primerjavi z natančno ubeseditvijo pripadajočega vrta precej bolj skop, pomenljivo pa je, da je polihistor omenil le njenega graditelja Wolfa Engelberta grofa Auersperga in ne tedaj aktualnega lastnika ter tako ohranil spomin nanj. Valvasor, *Die Ehre*, 11. knjiga, str. 671.

⁸⁴ Po smrti Wolfa Engelberta grofa Auersperga njegovega premoženja niso popisali in je zato tedanja oprema palače neznana, verjetno pa ni bila bistveno drugačna kot ob smrti njegovega mlajšega brata Janeza Vajkarda kneza Auersperga leta 1677, ko so sestavili zapuščinski inventar. Čeprav je nahajališče tega dokumenta žal neznano, je vsaj njegova vsebina v precejšnji meri ohranjena v besedilu Petra pl. Radicsa. Velja omeniti, da je za posebno dragocenost zbirke redkosti, ki se je sploh odlikovala "*mit Seltenheiten kostbarlichen Kunststücken und köstlichen Gefässen*", veljala velika posoda, sestavljena iz starih kovancev rimskih vladarjev, ki so jo

Največji prostor je bila v celoti poslikana slavnostna dvorana v drugem nadstropju krila ob Gosposki ulici. Kot je mogoče videti na fotografijah iz poznega 19. stoletja, so bile na obeh vzdolžnih stenah upodobljene iluzionistične arhitekturne vedute, na kaminski napi Vulkan pri kovanju in na vhodni steni arhitektura, ki je spominjala na bogato okrašen slavalok. Nad zidanim venčnim zidcem je bila naslikana balustradna ograja s posameznimi figurami, ki so gledalčevu pozornost usmerjale k osrednjemu prizoru na oboku – dramatični upodobitvi Faetonovega padca, posnetega po eni izmed tedaj priljubljenih izdaj ilustriranih Ovidovih *Metamorfoz* (2, 1–328).⁸⁵ V krajšem opisu fresk, nastalim leta 1896 oziroma tik preden so jih uničili, je omenjena nad vhodnimi vrati izpisana letnica 1673, ki bi lahko označevala začetek freskiranja.⁸⁶ Menim, da poslikave slavnostne dvorane ni naročil

ukradli že pred letom 1689. Valvasor, *Die Ehre*, 11. knjiga, str. 671; Radics, *Bilder*, str. 28–32; Žargi, *Knežji dvorec*, str. 279–285.

⁸⁵ Poslikava slavnostne dvorane je veljala za Almanachovo delo, vendar so zadnje raziskave to, nikoli ustrezno utemeljeno atribucijo, opravičeno zavrnile. Tudi osrednji prizor je bil, kljub prepoznavnosti, predmet različnih interpretacij, ki jih je z najdbo grafične predloge ovrgla Barbara Murovec. Kot je ugotovila, je kompozicija Faetonovega padca posneta po ilustrirani izdaji Ovidovih *Metamorfoz*, ki je bila delo Johanna Wilhelma Baurja oziroma po njeni t. i. nürnberški kopiji, ki jo je izdelal Abraham Aubry in je prvič izšla pred letom 1666, drugič 1688 in tretjič brez letnice izida. Murovec, *Grafični cikli*, str. 34, 56–59 in 61–70; Klemenčič in Murovec, *Slikarstvo druge polovice 17. stoletja*, str. 13–14; Murovec, *Stenska in stropna poslikava*, str. 201 in 205.

⁸⁶ Dom in svet, 9, 1896, str. 544.

že aprila 1673 umrli Wolf Engelbert grof Auersperg,⁸⁷ temveč njegov mlajši brat Janez Vajkard knez Auersperg, saj je osrednji prizor mogoče povezati predvsem z njegovim življenjem oziroma izgonom s cesarskega dvora. Ne le, da je predrzni Faeton veljal za simbol precenjevanja samega sebe in neizogibne kazni, ki je napuhu sledila, ampak je tudi verz pod grafiko v ilustrirani izdaji *Metamorphoz*, uporabljeni kot predlogi za fresko, več kot zgovoren komentar knezovega stremljenja po kardinalskem škrlatu, z njim povezanega spletkarjenja okoli španske dediščine ter posledičnega padca v cesarjevo nemilost in preselitev na Kranjsko: "*Zu hoch führt Phäethon die Bahn, / Richtet sich und andern unglück an*".⁸⁸ Na knezovo naročilo freskiranja slavnostne dvorane bi lahko kazali tudi omenjeni nakupi gašenega apna – materiala, potrebnega za izdelavo ometov, saj se slikanje v fresko tehniki izvaja na svež omet.

V baročnem času so bile resda bolj običajne upodobitve, ki so naročnika in njegovo življenje pompozno povelečevale, in manj tiste, ki so ga kot opomin prihodnjim rodovom kazale s treznejšo (in prepozno) (samo)kritičnostjo, vendar Janez Vajkard knez Auersperg v vizualiziranju svojega političnega neuspeha ni bil izjema. Tudi Vencelj Evzebij knez Lobkowitz, vrhovni dvorni mojster in prvi minister, ki je leta 1674 padel v nemilost cesarja Leopolda I., je v enem izmed svojih bivališč dal urediti precej nenavadno sobo: prva polovica je bila opremljena z vsem knežjim bliščem in druga kot najslabša kmečka bajta, saj je menil, da bo tako kar najbolje ponazoril svoj položaj pred političnim padcem in po njem.⁸⁹

Zaključek

Verjetno ne bo odveč, če ob koncu strnem pomembnejše ugotovitve in opozorim na nekatere deziderate, ki so se pojavili ob ukvarjanju s palačo knezov Auerspergov. Kot je mogoče zaključiti na podlagi računskih knjig ljubljanske mestne opekarne, je Wolf Engelbert grof Auersperg kmalu po prevzemu očetove dediščine oziroma najkasneje v poznih tridesetih letih 17. stoletja v podedovani palači začel gradbena dela in jih verjetno zaključil nekaj pred smrtjo leta 1673. Takšna časovna zamojitev je seveda še precej okvirna in jo bo s pomočjo drugih arhivskih virov verjetno mogoče še nekoliko dopolniti in morda korigirati, vendar tudi grofovi nakupi in najemi stavb, ki so mejile na palačo, kažejo na dolgotrajnost in predvsem postopnost gradnje.

Stavba, ki jo je Wolf Engelbert grof Auersperg podedoval leta 1634, je že obsegala večji del severne polovice kasnejše palače knezov Auerspergov, vendar je bila verjetno le enonadstropna. Grof se je kmalu lotil njene širitve, saj so jo leta 1642 vsaj deloma dvignili v drugo nadstropje in postavili arkadne hodnike, ki so bili enaki tistim že obstoječim. S prezidavo manjših stavb na dvorišču palače je nastalo enonadstropno krilo, pozidano ob notranjem pasu mestnega obzidja in zaključeno z altano in paviljonom. Vsaj deloma so postavili tudi južno stransko krilo; s tem posegom je palača postala štirikrilna zasnova, čeprav krila notranjega dvorišča še niso zapirala v celoti. V drugi polovici petdesetih let 17. stoletja je Wolf Engelbert grof Auersperg najel enega izmed mestnih obrambnih stolpov in del obzidja – stolp je povezal s palačo, v cvingerju med njim in Nemškimi vrati pa je dal zgraditi pritlični arkadni hodnik, ki se je naslanjal na notranjo stran zunanega pasu mestnega obzidja. Leta 1660 je grof kupil meščanski hiši v Gosposki ulici, postavljeni ob njegovi palači. S tem je pridobil gradbeni prostor za rizalit s slavnostno dvorano in južno polovico glavnega krila palače, ki so ga združili z južnim stranskim krilom. Gradbena dela so začeli še istega leta, palača je tako dobila monumentalno glavno krilo in prostorno notranje dvorišče, tedanja podoba pa se je le z nekaj manjšimi spremembami ohranila vse do leta 1896.

Ob začetku velikopotezne prezidave palače Wolfa Engelberta grofa Auersperga je dokumentirano sodelovanje arhitekta Abondia Donina ml., ki naj bi bil že konec dvajsetih let 17. stoletja na njej delal za naročnikovega očeta. Žal še ni bilo mogoče ugotoviti, do kdaj je Donino ml. delal za grofa in kdo ga je, najkasneje ob njegovi smrti leta 1652, nasledil.

Kompleksna kot je stavbna zgodovina palače, je tudi njena vpetost v tedanje družbeno dogajanje. Wolf Engelbert grof Auersperg je gradil v obdobju, ko je plemstvo v kranjski prestolnici preživljalo čedalje več časa; zaradi trajnejše prisotnosti te, notranje izrazito razslojene družbene skupine, se je za tesnim mestnim obzidjem razcvetelo demonstrativno konzumiranje, ki je pomembno odmevalo tudi v živahni gradbeni dejavnosti. Kot član ene izmed najstarejših kranjskih plemiških družin je grof spadal v sam vrh tukajšnje družbene elite in je svoj visok položaj (in hkrati tudi položaj svoje družine) reprezentiral tudi z ambiciozno zasnovano ljubljansko palačo.

Po pokneženju graditeljevega mlajšega brata leta 1653 je gradnja postala čedalje bolj intenzivna, po mojem mnenju jo je pospešila odločitev Wolfa Engelberta grofa Auersperga, da Janeza Vajkarda kneza Auersperga imenuje za univerzalnega dediča svojega vse prej kakor majhnega premoženja. Z grofovo odločitvijo se je modificirala funkcija pa-

⁸⁷ Murovec, *Grafični cikli*, str. 61.

⁸⁸ Za verz in nekoliko drugačno interpretacijo freske: Murovec, *Grafični cikli*, str. 63–64.

⁸⁹ Polleroß, *Auftraggeber*, str. 35.

lače, saj se je ta iz mestnega sedeža deželnega glavarja pričela spreminjati v palačo knežje družine. Kaže, da je grof zaradi ambicioznih gradbenih del čedalje bolj izkoriščal svoje podložnike – tisti v Kočevju so se po neuspešnih pritožbah leta 1662 uprli, vendar je njihov gospodar upor nasilno zatrl. Kljub graditeljevim panegiričnim stremljenjem, so zidovi ljubljanske palače knezov Auerspergov varovali spomin na precej neljubi dogodek iz življenja Janeza Vajkarda kneza Auersperga. Cesar Leopold I. je namreč prvega kneza iz te družine zaradi njegovega spletkarjenja leta 1669 izgnal z dunajskega dvora, na tak razplet lastne politične kariere pa je knez prihodnje rodove opominjal z monumentalno upodobitvijo Faetonovega padca na stropu osrednjega prostora palače – slavnostne dvorane.

Enega izmed večjih dezideratov predstavlja poglobljena umetnostnozgodovinska obravnava palače knezov Auerspergov, v kateri bo treba vključiti tudi vrt na Gradišču. Palačo bo treba umestiti med (še neraziskano) profano arhitekturo 17. stoletja v Ljubljani, na Kranjskem in predvsem v širšem geografskem kontekstu, raziskati vzorec zanj – tudi s pomočjo knjig o arhitekturi in umetnosti, ki jih v knjižnici Wolfa Engelberta grofa Auersperga ni bilo malo – in seveda odmeve nanjo. Več pozornosti bo veljalo nameniti tedanji plemiški gradbeni in sploh naročniški dejavnosti v kranjski prestolnici (ter tudi drugod na nekdanjem Kranjskem in na celotnem sedanjem območju Slovenije) in jo raziskati v vsej njeni pestrosti, ne oziraje se na ohranjenost oziroma neohranjenost posameznih spomenikov. Ne navsezadnje tudi zato, ker je bila prav ta družbena skupina – pa, če nam je to po godu ali ne – v zgodnjem novem veku najpomembnejši spodbujevalec kulture in umetnosti.⁹⁰

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije
AS 308 – Zbirka testamentov

HHStA – Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien
Fürstlich Auersperg'sches Archiv, Auersperg VII, A/14/1

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv Graz
Archiv Auersperg, Familie, Karton 2/Heft 63

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
LJU 346, Rokopisni elaborati, Vladislav Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš in njih stanovalcev, II. Novi trg*. Ljubljana, 1940–1943.
LJU 488, Cod. I, *Zapisniki mestnega sveta*

1521–1786, knjige 31 (1660) – 34 (1665).

LJU 488, Cod. XIII, *Knjige prejemkov in izdatkov s prilogami 1581–1797/1844*, škatle 47 (1637) – 75 (1677).

LITERATURA

Burke, Peter: *Städtische Kultur in Italien zwischen Hochrenaissance und Barock. Eine historische Anthropologie*. Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch Verlag, 1996.

Fagin Davis, Lisa: Wolfgang Engelbert pl. Auersperg, bibliofil 17. stoletja. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 35, 1999, str. 193–213.

Heilingsetzer, Georg: Die Harrach. Ihre Stellung in Politik, Wirtschaft und Kultur des alten Österreich. *Palais Harrach*, Wien : Universitätsverlag Rudolf Trauner, 1995, str. 81–87.

Heym, Sabine: Kunst und Repräsentation – Zur Entwicklungsgeschichte der Residenz der Wittelsbacher. *Pracht und Zeremoniell – Die Möbel der Residenz München* (ur. Brigitte Langer). München : Hirmer Verlag, 2002, str. 29–43 (katalog razstave).

Jaki Mozetič, Barbara: *Vtis obilja. Štukatura 17. stoletja v Sloveniji*. Ljubljana : Narodna galerija, 1995 (katalog razstave).

Kemperl, Metoda: *Romanje in romarske cerkve 17. in 18. stoletja v osrednji Sloveniji. Topografske študije. Gorenjska z Ljubljano*. Ljubljana: tipkopis magistrskega dela, 1999.

Kemperl, Metoda: *Romarske cerkve – novogradnje 17. in 18. stoletja na Slovenskem: arhitekturni tipi, poslikave, oprema*. Ljubljana: tipkopis doktorske disertacije, 2001.

Klemenčič, Matej in Murovec, Barbara: Almanach, slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem in stanje umetnostnozgodovinskih raziskav. *Almanach in slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem* (ur. Barbara Murovec, Matej Klemenčič in Mateja Breščak). Ljubljana : Narodna galerija, 2005, str. 9–20 (katalog razstave).

Lavrič, Ana in Resman, Blaž: Oltar sv. Frančiška Ksaverija pri ljubljanskih jezuitih – nova dognanja. *Jezuiti na Slovenskem*. Ljubljana : Institut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete v Ljubljani in Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, 1992, str. 119–135.

Lavrič, Ana: Umetnostna dejavnost škofa Otona Friderika Buchheima v ljubljanski škofiji. *Acta historiae artis Slovenica*, 9, 2004, str. 31–69.

Lesar, Marko: Nekdanji ljubljanski frančiškanski samostan, njegova arhitektura in oprema. *Frančiškani v Ljubljani. Samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja* (ur. Silvin Krajnc). Ljubljana : Samostan in župnija Marijinega oznanjenja v Ljubljani, 2000, str. 149–200.

Lorenz, Hellmut: Architektur. *Geschichte der Bil-*

⁹⁰ Štuhec, *O kranjskem plemstvu*, str. 98.

- denden Kunst in Österreich. Barock* (ur. Hellmut Lorenz). München–London–New York : Prestel, 1999, str. 219–234.
- Lubej, Uroš: Marijin steber v Ljubljani. *Acta historiae artis Slovenica*, 6, 2001, str. 53–66.
- Lubej, Uroš: Donino, Abondio d. J. *Allgemeines Künstler-Lexikon*. München–Leipzig : K. G. Saur, 2001, str. 557.
- Lubej, Uroš: Auerspergi in njihova grofovsko palača v Ljubljani. *Preobrazbe Turjaške palače* (ur. Taja Vovk Čepič, Martin Horvat in Irena Veselko). Ljubljana: Mestni muzej Ljubljana, 2002, str. 19–49.
- Lubej, Uroš: Janez Francišek Gladič (Reka 1635 – Reka 1663). *Almanach in slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem* (ur. Barbara Murovec, Matej Klemenčič in Mateja Breščak). Ljubljana : Narodna galerija, 2005, str. 209–210 (katalog razstave).
- Lubej, Uroš: Slikar Almanach in njegovi naročniki. *Almanach in slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem* (ur. Barbara Murovec, Matej Klemenčič in Mateja Breščak). Ljubljana : Narodna galerija, 2005, str. 21–58 (katalog razstave).
- Mole, Rudolf: K zgodovini Knežjega dvorca v Ljubljani. *Kronika*, 4, 1937, št. 1, str. 48–50.
- Murovec, Barbara: *Grafični cikli Ovidovih Metamorfoz in njihov vpliv na baročno slikarstvo na Slovenskem*. Ljubljana: tipkopis magistrskega dela, 1998.
- Murovec, Barbara: Knežji dvorec, Ljubljana – stenska in stropna poslikava v veliki dvorani. *Almanach in slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem* (ur. Barbara Murovec, Matej Klemenčič in Mateja Breščak). Ljubljana : Narodna galerija, 2005, str. 205 (katalog razstave).
- Polleroß, Friedrich: Auftraggeber und Funktionen barocker Kunst in Österreich. *Geschichte der Bildenden Kunst in Österreich. Barock* (ur. Hellmut Lorenz). München–London–New York : Prestel, 1999, str. 17–50.
- Preinfalk, Miha: *Auerspergi. Po sledih mogočnega tura*. Ljubljana : Zgodovinski inštitut Milka Kosca ZRC SAZU, 2005.
- Prelovšek, Damjan: Ksaverijeva kapela pri ljubljanskih jezuitih. *Francišek Ksaverij Ignacijev prijatelj* (ur. Jože Kokalj). Ljubljana : Župnijski urad Dravljje, 2001, str. 184–195.
- Priorato, Galeazzo Gualdo: *Historia di Leopoldo Cesare*. Vienna : Giovanni Battista Hacque, 1674.
- Radics, Peter: *Bilder Oesterreichischer Vergangenheit und Gegenwart*. Leipzig: Sacher–Masoch, s. a.
- Reisp, Branko: O nekdanji knjižnici knezov Auerspergov (Turjaških) v Ljubljani. *Zgodovinski časopis*, 43, 1989, št. 1, str. 37–47.
- Resman, Blaž: Uršulinski samostan in cerkev v Ljubljani. *Tristo let ljubljanskih uršulink: zgodovina samostana, njegovih šol in kulturne dejavnosti* (ur. Marija Jasna Kogoj). Ljubljana : Družina, 2002, str. 41–53.
- Rizzi, Wilhelm Georg: Das Palais Harrach auf der Freyung. *Palais Harrach*. Wien : Universitätsverlag Rudolf Trauner, 1995, str. 11–40.
- Simoniti, Vasko: *Turki so v deželi že. Turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju*. Celje : Mohorjeva družba, 1990.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1982.
- Stele, France: Valvasorjeva Ljubljana. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, 9, 1928, str. 70–98.
- Stele, France: *Projekt univerzitetne biblioteke ljubljanske*. Ljubljana : J. Blasnik, 1933.
- Steska, Viktor: Dolničarjeva ljubljanska kronika od l. 1660 do l. 1718. *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko*, 11, 1901, str. 18–32, 69–98, 141–186.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Ljubljana, grad in dvorci*. Ljubljana : Viharnik, 1999.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Med Igom, Ribnico in Kočevjem*. Ljubljana : Viharnik, 2003.
- Štuhec, Marko: *Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren. Plemiški zapuščinski inventarji 17. stoletja kot zgodovinski vir*. Ljubljana : Studia humanitatis, 1995.
- Štuhec, Marko: O kranjskem plemstvu v času Almanachovega delovanja na Kranjskem. *Almanach in slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem* (ur. Barbara Murovec, Matej Klemenčič in Mateja Breščak). Ljubljana : Narodna galerija, 2005, str. 97–121 (katalog razstave).
- Šumi, Nace: *Arhitektura sedemnajstega stoletja na Slovenskem*. Ljubljana : Slovenska matica, 1969.
- Šumi, Nace: *Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem. Obdobje med pozno renesanso in zrelim barokom*. Ljubljana : Arhitekturni muzej Ljubljana, 2001 (katalog razstave).
- Valvasor, Johann Weikhard: *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*. Wagensperg, 1679.
- Valvasor, Johann Weikhard: *Die Ehre deß Herzogthums Crain*. Laybach–Nürnberg, 1689.
- Weigl, Igor: Prenova gradu Podčetrtek v letih 1715–1723. *Kronika*, 47, 1999, št. 1–2, str. 31–42.
- Weigl, Igor: Oltarji Luke Misleja, ljubljanskega kamnoseškega mojstra, na Štajerskem. *Kronika*, 47, 1999, št. 3, str. 1–6.
- Weigl, Igor: *Matija Persky. Arhitektura in družba sredi 18. stoletja*. Ljubljana: tipkopis magistrskega dela, 2000.
- Weigl, Igor: V kaftanu k cesarju, s hajduki po Gradcu in s knjižnico na Ptuj. *Grofje Leslie ter njihova mestna in podeželska bivališča v 17. in 18. stoletju* (ur. Polona Vidmar). Ptuj :

- Pokrajinski muzej Ptuj, 2002, str. 45–55 (katalog razstave).
- Weigl, Igor: O francoskih grafikah, loparjih in grofičinem strelvodu. Oprema in funkcije dvorca Dornave v 18. stoletju. *Dornava. Vrišerjev zbornik* (ur. Marjeta Ciglenečki). Ljubljana : Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo, 2003, str. 180–249.
- Žargi, Matija: Potres v Ljubljani 1895 in usoda Auerspergovega Knežjega dvorca. *Melikov zbornik. Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje* (ur. Vincenc Rajšp, Rajko Bratož, Janez Cvirn, Jasna Fischer, Walter Lukan in Branko Marušič). Ljubljana, 2001, str. 749–756.
- Žargi, Matija: Auerspergov Knežji dvorec v Ljubljani kot raziskovalni izziv. *ARGO*, 44, 2001, št. 1, str. 153–154.
- Žargi, Matija: Auerspergov knežji dvorec v Ljubljani. *Theatrum vitae et mortis humanae. Prizorišče človeškega življenja in smrti. Podobe iz 17. stoletja na Slovenskem. Razprave* (ur. Maja Lozar Štamcar in Maja Žvanut). Ljubljana : Narodni muzej Slovenije, 2002, str. 277–294.
- Žargi, Matija: Doslej neznana upodobitev Kočevja. *Kronika*, 51, 2003, št. 3, str. 267–271.
- Žvanut, Maja: *Od viteza do gospoda*. Ljubljana : Viharnik in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1994.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Laibacher Palais der Fürsten von Auersperg

Das Palais der Fürsten von Auersperg war der monumentalste und einer der bedeutendsten unter den Profanbauten, die zur Barockzeit in Laibach (Ljubljana) errichtet wurden. Dennoch war dessen Baugeschichte wenig erforscht, und die Kenntnisse, die man über das Palais verfügte, waren eher bescheiden. Aufgrund der Rechnungsbücher der Laibacher Stadtziegelei, anderer schriftlicher und bildlicher Quellen, der Dynamik der Erwerbung von Baugründen und der Architekturaufnahmen war es möglich, die Bauphasen und die Ansicht des Palais zur Zeit des Bauherrn Graf Wolfgang Engelbert von Auersperg (1610–1673) zu rekonstruieren. Der wohlhabende und kunstsinnige Auftraggeber war

Mitglied eines der ältesten Adelsgeschlechter des Herzogtums Krain und seit 1649 Krainer Landeshauptmann. Mit dem Umbau des vom Vater geerbten Palais begann er in den späten dreißiger Jahren des 17. Jahrhunderts. Die Bauarbeiten beschäftigten ihn beinahe bis zu seinem Tod. In dieser Zeit verbrachte der Adel immer mehr Zeit in der Landeshauptstadt. Die dauerhaftere Anwesenheit dieser innerlich stark differenzierten Gesellschaftsklasse förderte den demonstrativen Konsum hinter den dicht geschlossenen Stadtmauern, der sich auch in der regen Bautätigkeit und in der ehrgeizigen Anlage des Palais von Graf Wolfgang Engelbert von Auersperg manifestierte. Wie aus den erhaltenen schriftlichen Quellen hervorgeht, begann sich der Bau bereits während der Bauarbeiten aus einem gräflichen Stadtsitz in ein Palais der Fürstenfamilie umzuwandeln. Der Graf setzte nämlich im Jahr 1654 bzw. einige Monate nach der Erhebung seines jüngeren Bruders zum Fürsten ein Testament auf, das stark an einen gegenseitigen Erbschaftsvertrag erinnert. Fürst Johann Weichard von Auersperg (1615–1677) wurde verpflichtet, sich zu verheiraten und für Nachkommenschaft zu sorgen, im Gegenzug wurde er zum Erben seines ledigen Bruders. Da der Fürst die beiden Forderungen gleich erfüllte, ernannte ihn der Graf bereits im Jahr 1656 bedingungslos zum Universalerben seines, alles andere als kleinen Vermögens. Zu Beginn des Umbaus des Palais von Graf Wolfgang Engelbert von Auersperg ist das Engagement des Architekten Abondio Donino d.J. überliefert, der bereits Ende der zwanziger Jahre des 17. Jahrhunderts für den Vater des Vaters des Auftraggebers gearbeitet haben soll. Leider konnte noch nicht festgestellt werden, bis wann Donino d.J. im Auftrag des Grafen gestanden hat, und wer ihm spätestens nach seinem Tod 1652 folgte.

Nach dem Tod des Auftraggebers erbte sein jüngerer Bruder Fürst Johann Weichard von Auersperg das Palais, der höchstwahrscheinlich den Festsaal ausmalen ließ. Durch das monumentale Deckengemälde mit dem Sturz Phaetons (Ovid, Metamorphosen 2, 1–328) visualisierte er nämlich das Ende seiner politischen Karriere bzw. seinen Ausschluss vom Wiener Hofe im Jahr 1669.

Im 18. und 19. Jahrhundert wurden im Palais nur einige geringere Veränderungen vorgenommen, leider wurde es 1896 abgetragen infolge der Beschädigungen, die ihm das Erdbeben ein Jahr zuvor zugefügt hatte, vor allem aber da der damalige Besitzer Graf Karl von Auersperg nicht bereit war, es erneuern zu lassen.